

Les blant annet om:

Faget i Fokus VI

Oasys

Teater på Ila og i Oslo

Drammen overgangsbolig

Fagaktuelt:
Intervju og bokomtale

Forebygging og
VINN i Russland

ANALysestaben i
Justisdepartementet

Samfunnsstraff
- resultater og utfordringer

Innsatte til utlandet
- overføring og delegasjon

Utgiver

Justisdepartementet
Kriminalomsorgsavdelingen
Kriminalomsorgens sentrale
forvaltning, Postboks 8005 Dep.
0030 Oslo

Ansvarlig

Ekspedisjonssjef
Kristin Bølgren Bronebakk

Redaktør

rådgiver
Grethe Rødskog Fodstad
telefon: 22 24 55 88
telefaks: 22 24 55 90
e-post:
grethe-rodskog.fodstad@
jd.dep.no
eller via KOMPISnettet:
Fodstad Grethe (Justisdept)

Kontaktutvalg i Kriminalomsorgsavdelingen

rådgiver Erika Tonna,
Utviklingsseksjonen
rådgiver Bente Gøril B.
Sandahl, Administrativ seksjon
førstekonsulent Erling Fæste,
Juridisk seksjon

Kontaktpersoner på regionalt nivå

Frøde Isaachsen, Region øst
Bjørn Krogsrud, Region sør
Liv Henly, Region nordøst
Björg Lindebø, Region sørvest
Hildur Bøe, Region vest
Charlotte Myhrvold,
Region nord

Redaksjonen avsluttet

17.juni 2004

Manusfrist nr. 3/2004

6. september

Utgivelsesplan 2004

Uke 12, 25, 40, 49

Bestilling av abonnement /adresseendring

førstesekretær Björg Myhren
telefon 22 24 55 81
telefaks 22 24 55 90

Opplag

4500

Forside

På Faget i Fokus:
Visitasjonspatroljen ved
fengselsførstebetjent
Pär Trygve Lie, Region nordøst
Foto: Grethe R. Fodstad

Nr 2/2004 14. årgang

JUSTIS- OG POLITIDEPARTEMENTET

LEDER

Vi må ha mot til å spørre de som utsettes for vår lederstil!

Årets "Faget i fokus" er avsluttet, og er gitt bred omtale i dette bladet. KRUS og arrangementskomiteen fortjener ros for en fin konferanse!

Noe av den lærdommen jeg har fått med meg etter disse to dagene, er at høy sikkerhet betinger god ledelse – på samme måte som god ledelse er viktig for kvalitet generelt, for høy produktivitet, godt arbeids-

miljø og andre mål som vi ønsker å nå. Vårt ansvar er å skape en kultur hvor sikkerhets-hensyn har den plassen det skal ha. I norske fengsler skal det være trygt å sone og trygt å arbeide. Dette må vi følge opp. Vi må ha HMS (helse, miljø og sikkerhet) med i det ledelsesutviklingsprogrammet vi nå planlegger. Vi må ha HMS med i lederevalueringen, og alle nivåer må få komme til orde i evalueringen. Det er det overskriften henspiller på. Vi må diskutere om det ikke er mulig å øke innføringstakten for SIF (Sikkerhet i fengsel) – det er ikke særlig ambisiøst om vi slår oss til ro med at det først er i 2007 at alle fengsler har fått nødvendig opplæring. Ledelsen i kriminalomsorgen må ta ansvar for at sikkerhet prioriteres ikke bare i fengslene, men også i friomsorgen. Og vi må øve – det øker sjansen for at vi handler rasjonelt hvis krisen oppstår. Jeg har stor tro på at vi med SIF tenker riktig om

sikkerhet i kriminalomsorgen. Dette er enda et kvalitetsområde jeg med tiden tror andre land vil komme til å fatte interesse for!

Behovet for god ledelse var også et hovedpoeng i filosofen Henrik Syses åpningsforedrag på konferansen. I en verden som forandrer seg raskt, må vi for å ta de riktige beslutningene ha en solid forankring i gode verdier. Nå må vi lytte til Syses råd om hvordan vi skal få til dette: Utviklingen av disse verdiene må vi være med på alle sammen. Samarbeidet gjør det også lettere å få frem allsidige løsninger der hvor vi har kjørt oss fast i tilvante tankebaner. Likevel vil vi komme til å stå overfor vanskelige valg, der tunge hensyn trekker i hver sin retning. Det er da vi trenger forbildene som en ekstra støtte: "Hva ville han ha gjort i denne saken?" – eller "hun"!

Jeg ønsker dere alle en riktig god sommer!

Kristin Bølgren Bronebakk

NYE KOA

– team, oppgaver, forholdet til rest-KOA

3

Av ekspedisjonssjef Kristin Bølgen Bronebakk, Kriminalomsorgsavdelingen

Det indre liv i KSF

Også KSF måtte finne sin endelige form før den store omorganiseringen av kriminalomsorgen var gjennomført. Siden august i fjor har avdelingen vært delt inn i tre seksjoner: Administrativ seksjon, Juridisk seksjon og Utviklingsseksjonen. Synlig for omverdenen var det kanskje ikke før den tredje avdelingsdirektøren kom på plass fra årsskiftet. Mange har allerede blitt kjent med Andreas Skulberg. De andre seksjonslederne er godt kjent for de fleste fra før: henholdsvis Unni Gunnes og Nina Messel. Saksfordelingen mellom seksjonene er grovt sett som følger:

Administrativ seksjon:

- Økonomi (budsjett og regnskap, styringsdialogen med etaten)
- Innhentning av statistikk og økonomisk informasjon
- Personalsaker
- Løpende eiendomsforvaltning
- Informasjon og profilering
- Forværelses- og støttefunksjoner for avdelingen

Juridisk seksjon:

- Straffegjennomføringsloven og annet regelverk
- Enkelt saker om domfelte
- Juridiske enkelt saker om ansatte

Utviklingsseksjonen:

- Langsiktig og strategisk arbeid med eiendomsforvaltning
- Bearbeiding av statistikk og kontakt med Analyseenheten i Justisdepartementet
- Sikkerhetsspørsmål
- Overordnet ansvar for utdanning og forskning
- Overordnet ansvar for IKT i kriminalomsorgen
- Internasjonalt samarbeid
- Metoder og innhold i straffegjennomføringen
- Forvaltningssamarbeid

Den tradisjonelle inndelingen i seksjoner er ikke alltid den mest hensiktsmessige. Prosjektarbeidsformen har lenge vært i bruk som et supplement, og vil fortsatt være aktuell der hvor vi har en klart avgrenset oppgave med en slutt dato. For tiden arbeides det med følgende prosjekter:

- "Høgskolebasert utdanning i kriminalomsorgen" ledet av

Suzanne Five

- "Nytt fengsel i Halden" ledet av Arild Endresplass
- "Dommerledet narkotikaprogram (Drug Court)" ledet av Rune Fjeld

Noen oppgaver er av tverrfaglig karakter uten at arbeidet er tidsbegrenset. Dette er bakgrunnen for at vi på tvers av seksjonene og i tillegg til prosjektene har opprettet tverrfaglige og varige team. Når team-organisering er valgt, er det fordi:

- tverrfagligheten skal føre til bedre kvalitet
- et overordnet perspektiv skal føre til sammenheng i avdelingens arbeid
- koordinering skal føre til god ressursutnyttelse i avdelingen
- samlet kompetanse skal føre til rask oppgaveløsning

Som en forsøksordning, foreløpig ut 2004, har vi oppnevnt team på fire saksfelt:

- Kapasitet i straffegjennomføringen – administrator Torgeir Heimli
- Internasjonale saker – administrator Erik Såheim

- Forvaltningssamarbeid – administrator Vigdis Endal
- Rusmiddelmissbruk blant domfelte – administrator Anne Dahl

Teamene har fem – syv medlemmer. Vervet som administrator skal gå på omgang hvert halvår, slik at alle teamdeltakerne får prøve seg. Vi må sørge for informasjon om dette utad, siden en av oppgavene for administrator er å være kontaktperson for etaten og omverdenen ellers. Et team har et avgrenset selvstendig ansvar på samme måte som et prosjekt, men skal også håndtere en del løpende saker innenfor sitt saksfelt. Vi kommer til å trenge tid til å finne den riktige formen for kontakt og oppfølging mellom team og ledergruppe, og følger med på de erfaringer som gjøres både i andre avdelinger i Justisdepartementet og i andre departementer. La oss gjerne høre fra etaten om dere merker noen forskjell – på godt og vondt. Før vi dette til å fungere godt, er det flere saksområder som kunne få et løft gjennom teamorganisering. ●

Faget i fokus VI

Seminaret Faget i fokus - en møteplass for fag- og kompetanseutvikling – ble i år arrangert for sjette gang på Kriminalomsorgens utdanningscenter. Årets tema var sikkerhet på ulike nivå – samfunnsnivå, organisasjonsnivå generelt og kriminalomsorgen spesielt. Undertegnede registrerte bare ett rømningsforsøk under konferansen. En av sauene fra Bastøy fengsel ville ikke bli utstilt i en innhegning. Den stakk over skolegården og ned mellom to hus, men ble bestemt innhentet av en verksbetjent og en innsatt fra Bastøy i nært samarbeid.

Tekst og foto: Grethe R. Fodstad

Fra åpningstalen til statssekretær Rita Sletner, Justisdepartementet

4

Velkommen til tilsatte i kriminalomsorgen og samarbeidspartnere fra andre etater og frivillige organisasjoner. Det er riktig og viktig at hele bredden i kriminalomsorgen samles for å bli oppdatert, diskutere, bli utfordret og selv utfordre. Kriminalomsorg er et fag, et komplisert – utfordrende og spennende fag som nå er inne i en sterk utvikling!

Dere forvalter store ressurser. Det forplikter: nesten 3000 ansatte og ca 2 milliarder kroner. Den viktigste forventningen til dere: Å bidra til et tryggere samfunn for oss alle!

Denne sektoren er i allmennhetens – og pressens kritiske fokus kontinuerlig. Og slik bør det også være i et demokrati. Det bidrar til rettsikkerhet og rettferdighet. Oftest blir oppmerksomheten rettet mot negative enkeltepisodes og enkeltmenners skjebne. Vi bør hilse åpenheten velkommen, samtidig som det er viktig å få fram andre sider og kanskje større deler av virkeligheten. Jeg minnes med glede reportasjer om flere sider av kriminalomsorgen. Mange anstalter har fått positiv omtale, kanskje særlig når man har gjort noe "litt annerledes", som for eksempel å sette opp teater, lage konserter, osv. Kulturinnslag i fengsel og friomsorg tror jeg virker dempende på spenningsnivået.

Statssekretær Rita Sletner og ekspedisjonssjef Kristin Bølgen Bronebakk

Det bidrar således til å bedre sikkerheten gjennom forebygging.

Endel vil spørre hvorfor er ikke den nye fagstrategien tema for årets Faget i fokus? Andre vil spørre hvorfor fokus ikke står på arbeidsdriften som det har vært lagt fram en stor rapport om, mens noen vil si at fengselsundervisningen burde vært hovedtema siden det har kommet så mange evalueringer og utredninger i løpet av året. Fokus på sikkerhet må være til stede uansett hvilket område dere jobber på. Sikkerhet er den rammen den enkelte innsatte skal være i. Den representerer vernet av samfunnet. Men sikkerhet er ikke noe statisk. Dels fordi trusselbildet forandrer seg og dels fordi det kommer ny

kunnskap og nye metoder. Sikkerhet er ikke og må heller ikke være noe som er opplest og vedtatt en gang for alle.

Kriminalomsorgen har mange samarbeidspartnere. Skoleverket, helsevesenet, prestetejnenesten, A-etat og bibliotekene er hver dag inne i enhetene. De kommer med andre forutsetninger og målsetninger enn kriminalomsorgens egne medarbeidere. Det er viktig å skape dialog og møteplasser, slik at samarbeidet er bygget på tillit og forståelse. Uansett hvilket ansvar du har, om du er fengselsbetjent, verksbetjent, sosialkonsulent eller kontoransatt, lærer eller lege, må alle ha en forståelse for hvilke rammer man arbeider innenfor: "Sikkerhet i kriminalomsorgen

er summen av de virkemidlene som tar sikte på å forebygge og håndtere situasjoner der samfunnets, ansattes, innsattes og domfeltes trygghet trues." Det krever kompetanse, kunnskap, ressurser og samarbeid.

Vi i politisk ledelse i Justisdepartementet ønsker å styrke fokuset på sikkerhet. Det er satt i gang et arbeid for å utarbeide ny sikkerhetsstrategi for kriminalomsorgen. Den forrige strategien er for en stor del fullført. Det er på tide å analysere situasjonen på nytt. Hvordan ser kriminalitetsbildet ut i dag og om 5-10 år? Hvilke typer kriminalitet er økende? Den lenge varslede organiserte og brutale kriminaliteten er kommet til vårt land. Det gir oss tunge utfordringer, ikke minst fordi

dette er en type kriminalitet som strekker seg ut over landegrensene. Hvilke soningsforhold skal denne gruppen ha? Hvilken kompetanse trenger de ansatte som skal jobbe med dem? Vil det være økt fare for vold og trusler mot de ansatte? Terrorisme og terrorister er også på dagsorden. Vi kan ikke være naive og tro at Norge skal unngå dette. Vi må være forberedt – også fra kriminalomsorgens side.

Når det gjelder sikkerhet, er politiet kriminalomsorgens viktigste samarbeidspartner. Korrekt informasjon må kunne utveksles på en trygg og etisk forsvarlig måte mellom etatene. Det er etablert et samarbeid med politiet for å bygge opp et verktøy som kan ivareta dette, i første omgang for bedre å håndtere de "farligste" innsatte, de som er knyttet til organisert kriminalitet og andre ekstreme grupper. Systemet kalles INFO-FLYT, og skal være et verktøy for å kvalitetssikre og systematisere informasjonsutvekslingen mellom politi/påtalemyndighet og kriminalomsorg. Informasjonsflyten skal gå opp og ned tjenestevei i etatene, med utveksling på sentralt nivå, mellom KSF og Politidirektoratet. Så langt er erfaringen meget god. Med det første vil Justisdepartementet sende ut generelle regler for det sikkerhetsmessige samarbeid mellom politi/påtalemyndighet og kriminalomsorg.

Selv om vi ser en meget bekymringsfull utvikling, må vi heller ikke miste av syne de store gruppene av domfelte i kriminalomsorgen. Arbeidet med mennesker som har rus- og voldsproblematikk er sentralt, og må gjenspeile seg i kriminalomsorgens sikkerhetsstrategi. Med levekårsundersøkelsen som kom i februar i år fikk vi en oppdatert dokumentasjon på hvilke innsatte og domfelte vi har. Utfordringene er mange, men det er svært viktig at vi har

strategier for hvordan vi skal møte morgendagens utfordringer. Sikkerhetsstrategien skal være førende for de valg vi gjør.

Det gjøres en aktiv og intensiv jobb for å redusere soningskøen. Vi har tiltak som fremskutt prøveløslatelse og økt kapasitet. Selv om pilen nå peker i riktig retning, er det fremdeles en stor jobb å gjøre for å oppnå målsetningen om å få en kortest mulig ventetid mellom rettskraftig dom og påbegynt soning. Dere må se på flere virkemidler. Ikke minst om flere domfelte kan påbegynne soning i åpen anstalt enn det som er aktuelt i dag. Dere må bruke kompetansen til å gjøre gode sikkerhetsvurderinger for å se om man kan øke andelen av domfelte som påbegynner soning i åpent fengsel. Ut fra både et humanistisk og et samfunnsøkonomisk perspektiv bør en tenke sikkerhet på laveste forsvarlige nivå. Det krever gode vurderinger av hver enkelt domfelt. Innføringen av kartleggingsverktøyet OASys, Offender Assessment System, vil forhåpentlig bidra til dette. Sikkerhet i friomsorgen vil inngå som en viktig del av sikkerhetsstrategien. Vi må være villige til å se på og styrke alternativer til fengsel. Samfunnsstraff ble innført for to år siden. Jeg er glad for at evalueringen viser at ordningen så langt har vært en suksess. At man kan gjøre opp for seg uten å ende opp bak murene er kjernen i samfunnsstraffen. Når unge mennesker som har psykiske lidelser og rusproblemer møtes på en slik måte at de får en sjanse, har vi gjort et stort fremskritt. De sikkerhetsmessige sidene av dette alternativet til fengsel har fungert godt. Imidlertid er jeg bekymret for tendensen til kø for å sone samfunnsstraff, spesielt på Østlandet. Dette må ikke få lov til å utvikle seg.

Vi legger opp til å starte

Dommerledet narkotikaprogram som bygger på ulike lands erfaringer med såkalte Drug Court. Målgruppen for Dommerledet narkotikaprogram har lite utbytte av tradisjonelt fengsel. Det er bra at vi kan prøve ut andre og kanskje mer positive måter med faste rammer å møte denne gruppen på.

Domfelte og innsatte i norske fengsler skal kunne benytte seg av de muligheter som vårt utdanningssystem gir. Samtidig har kriminalomsorgen en forpliktelse til å påse at bruk av Internett og elektronisk kommunikasjon skjer i betryggende og kontrollerbare former. Dere skal i varierende grad ha kontroll med den kommunikasjonen den enkelte innsatte har ut av anstalten. Her er det ulike hensyn som må veies mot hverandre og KSF deltar aktivt med å finne løsninger. Sammen med Utdanningsavdelingen hos fylkesmannen i Hordaland arbeides det for å sikre en god faglig og samtidig sikkerhetsmessig forsvarlig opplæring i bruk av Internett og elektronisk kommunikasjon i fengslene. KSF har godkjent modellen som har vært prøvd ut på Bredtveit og har uttrykt at denne kan brukes i lukkede anstalter i resten av landet.

Kriminalomsorgen er i endring. Dette stiller krav til at alle som arbeider i denne sektoren. Hvem er det vi ønsker som fremtidige medarbeidere, og hvilken kompetanse skal vedkommende ha? En arbeidsgruppe skal i løpet av høsten avgi en innstilling om KRUS bør bli høyskole. Det er viktig å se denne utredningen i lys av framtidens behov og spørsmålet om hva slags kriminalomsorg vi vil ha. Vi skal heller ikke glemme det viktige arbeidet som de frivillige organisasjonene gjør. Det kan være omsorg og behandling overfor rusmisbrukere, spesiell kunnskap om andre kulturer enn

den norske, spesielt engasjement i forhold til ungdom eller andre organisasjoner. Jeg vil oppfordre dere til å være åpne for slikt samarbeid, ikke minst med tanke på å invitere disse enda mer inn i kriminalitetsbehandling.

Uansett hvor sikre fengsler vi har, hvor gode rutiner og lovverk vi har, er det den enkelte ansatte som er limet i organisasjonen. Hvordan hver enkelt ansatt opptrer, hvilke holdninger han eller hun har, hvilken motivasjon som driver vedkommende og hvilken kompetanse hun eller han innehar, er avgjørende for hva sikkerhet i kriminalomsorgen til enhver tid er. Derfor skal kriminalomsorgen ha et kontinuerlig fokus på sikkerhet for samfunnet, de ansatte og domfelte.

Det forplikter å være et ledd i strafferettskjeden, alle andre ledd er avhengige av dere. Jeg vet at dette tas på alvor i etaten. Likevel kan samarbeid innad i Justissektoren - og utenfor - både bedres og utvides. Kriminalomsorgen må være modig i sin søken etter løsninger og samarbeidspartnere! Samfunnet utvikler seg og blir mer og mer komplisert. Nye typer kriminalitet og kriminelle kommer til Norge. Dette vil i større og større grad kreve informasjonsutveksling, kunnskapsformidling og samarbeid med andre etater og organisasjoner i samfunnet enn det vi tradisjonelt har tenkt.

Hver år bevilges det store ressurser til å bekjempe kriminalitet. Regjeringen er opptatt av at Kriminalomsorgen skal være en viktig del av helheten for å oppnå våre målsettinger. Vi må hele tiden se på om vi bruker ressursene riktig. Kan vi i større grad spise bruken av økonomiske, menneskelige og kompetansemessige ressurser? Målsettingen er klar - og utfordrende: Aktiv kriminalomsorg - et tryggere samfunn. ►

Sikkerhet og trygghet i et samfunnsperspektiv

Henrik Syse, filosof og seniorforsker ved Institutt for fredsforskning tok utgangspunkt i ordene Forberedelse, Fantasi og Forbilde.

Etikk – som i dag oppfattes som betegnelse på faget – og moral – som i dag betyr vårt forhold til eller praktisering av etikken, handler om hvem hver og en av oss er. Vi beveger oss mellom ytterpunkter: Mellom sikkerhet og sårbarhet, mellom ødselhet og gjerrighet eller mellom dumdristighet og feighet.

Syse opererte med tre kategorier eller nivåer av etikk: Plikt-, konsekvens- og dydsetikk. Plikt-etikk handler om visse grunnleggende regler i samfunnet som stort sett overholdes og gir forutsigbarhet for våre

medmennesker. Men plikt på ett plan kan kollidere med plikt på et annet plan, derfor trenger vi noe mer. Konsekvensetikk ser fremover og her utfordres vi i vår evne til å tenke ut over oss selv og den nærmeste andre. Dydsetikk handler om hvem jeg ønsker å være, hvordan vi oppdrar våre barn, hvordan vi ønsker at de skal bli. Utfordringen blir å finne en gylden middelvei. I samfunnet formidles det negative verdier og det finnes usikkerhet som vi må ta på alvor. Nøkkelen er å bestemme hva slags menneske jeg som individ ønsker å være. Det er ofte liten hjelp å bestemme seg klokken to på et nachspill.

Vi trenger også fantasi og intuisjon eller en tredje person for å finne veien. Vi trenger gode

Henrik Syse belyste kompliserte filosofiske spørsmål med vante hendelser på en underfundig måte

forbilder og bør tenke: Hva ville han gjort nå, eventuelt kan vi selv være forbilder.

– Vi skal styre etter stjernene for å holde stø kurs, ikke for å komme dit, sa han.

Ledelse og sikkerhet

- Det skjer feil, og det skyldes mye oftere menneskelige enn tekniske faktorer, sa professor Rhona Flin fra Universitetet i Aberdeen. Hun leder et forskningsteam som blant annet er opptatt av kritiske situasjoner og hvordan de håndteres innen fly- og offshorevirksomhet.

Hun var opptatt av virksomhetenes sikkerhetskultur og understreket meget sterkt toppledelsens ansvar. Man må verken presse ut mer produksjon av virksomheten enn det som er forsvarlig eller tillate at sikkerhetsrutiner og regler ikke følges. Alle typer signaler fra ledelsen er viktige, offisielle ord, prioriteringer og daglig væremåte. - Sikkerhet krever tid og dette må prioriteres, understreket hun.

Professor Rhona Flin gjør seg klar, men leder av prosjektet Sikkerhet i Fengsel, Finn Grav, konfererer med en fra KRUS tekniske stab som sørger for at konferansen sendes på nett.

Kriminalomsorg og samfunnssikkerhet i et internasjonalt og nasjonalt perspektiv

- Kriminalomsorgens internasjonale fengselsarbeid begynte som humanitær bistand hvor målet var å sikre menneskerettighetene, men har nå endret seg i retning av faglig bistand. I tråd med Security Sector Reform bør rettsstatsbygging gå parallelt eller i forkant av

bistandsarbeid, sa seniorrådgiver i Justisdepartementet, Erik Såheim. – Moderate fangestall er et sunnhetstegn med hensyn til kriminalitetsutviklingen, sa han og trakk frem Churchills ord fra 1910: "Hvordan vi behandler innsatte er det beste bevis på samfun-

nets sivilisasjonsnivå." Såheim viste videre til de erklæringer og rekommandasjoner på området som kom i annen halvdel av forrige århundre i kjølvannet av FNs menneskerettighetserklæring fra 1948. Såheims erfaring er at det ikke er mye hat og bitterhet mot

samfunnet i norske fengsler. Norske fanger har for eksempel stemmerett i motsetning til i USA. Han pekte også på fengselslederens rolle som forsvarer av de innsattes rettigheter samtidig som han skal sørge for at yrket har respekt og faglig status i samfunnet.

Erfaringer fra prosjektet "Sikkerhet i fengsel"

Målet med programmet "Sikkerhet i fengsel – SIF" er å bedre sikkerheten i fengslene ved å fokusere på holdninger og atferd som kan ha avgjørende betydning for sikkerhet. I 2002 besluttet Justisdepartementet at programmet i løpet av fire til fem år skulle implementeres i alle norske fengsler. På Faget i fokus ga ekspedisjonssjef Kristin Bølgen Bronebakk uttrykk for at hun ville se om implementeringstakten muligens kunne økes noe – at det var lenge å vente til 2007 for å få alle med. Programmet varer minst ett år og består av elementer spredd over minst ni

måneder med en forberedelsesfase, et teorikurs på et par dager, et seminar på minst en halv dag og praktiske øvelser på minst en halv dag før siste fase med forbedret praksis hvor deltakerne følges i konkrete arbeidssituasjoner i sine respektive enheter. Prosjektet har to heltidsansatte og baserer seg for øvrig på lokale tilretteleggere på anstaltene som alle får minst 18 dagers opplæring. For tiden er Bergen, Ringerike, Oslo, Ila, Ullersmo, Kristiansand, Ålesund, Skien, Stavanger, Åna og Molde fengsler i gang med den praktiske implementeringen, mens Bredtveit, Gjøvik, Vadsø og Fredrikstad fengsler skal i gang med teorikurs.

Prosjektleder Finn Grav sa at de vil lage et opplegg for friomsorgen også.

- Alle som jobber i fengsel har et felles ansvar for at det er trygt der, sa prosjektleder Finn Grav. - Vi ønsker trygghet for samfunnet, innsatte og ansatte og satser på statisk, dynamisk og organisatorisk sikkerhet. Vi må se på både regler, rutiner og lover og på kulturen, sa han og delte kulturen inn tre områder: Sikkerhetskultur, dvs bevissthet om sikkerhetens betydning, rapporteringskultur, dvs hvordan man tar opp hendelser og rettferdighetskultur, dvs sanksjoner som oppleves som rettferdige.

Grav fremhevet den menneskelige faktors betydning. - Hand-

Første dag ble avsluttet med mottagelse. Her har gjestene fra utdanningsinstitusjonen til den svenske kriminalomsorgen, kompetanseutvikler Anne Svensson og utdanningssjef Ulla Carin Fyhr funnet tonen med høyskolegruppens Guri Sandbakken fra Utdanningsforbundet, gruppens leder Suzanne Five og den allestedsnærværende Harald Føsker, som heller ikke unngikk en noen dagers forsinket 60-årsfyldest på seminaret

lingen jeg gjør nå, hva kan den medføre? I det daglige arbeidet er det lett å prioritere de ting vi blir målt på og nedprioritere eller glemme det andre. Det er tre måter ansatte forholder seg til regler, rutiner og lover på: De vet ikke hva de skal gjøre, de vet hva som skal gjøres, men får det ikke til; de vet hva som skal gjøres, men gjør det likevel ikke. Et annet spørsmål er om reglene er gode, sa han. Finn Grav mente at alle gjør noen feil hver dag, men ikke med vilje. Man må lære av feilene ved å se på hva som utløser alvorlige hendelser, arbeidssituasjonen generelt, latente forhold, ledelse og organisasjon og risiko-nivået generelt. Hva skal innsatte være trygge i forhold til, eller - i hvilken grad er de trygge/utrygge? Gjelder det vold trusler i forhold til dem

selv, deres nærmeste? Innsatte kan også være redde for enkelte ansatte. Vi har bedre tall når det gjelder ansatte og vold og trusler de utsettes for - direkte eller indirekte, mot dem selv eller deres nærmeste, sa han.

Grav fremhevet at forholdene i Norge er stille og rolige stort sett, men vi har hatt noen svært alvorlige hendelser de siste tiårene, tre drap på fengselsbetjenter: I Sarpsborg i 92, på Ila i 89 og i Vadsø i 72. - Slike hendelser har de ikke i land vi gjerne sammenlikner oss med, men andre land kan ha drap på medfanger. Det er lett å bare snakke om rømninger når det gjelder sikkerhet, på det feltet lykkes vi, sa han og fremhevet hvor viktig det er for tjenestemennene å vite at ledelsen er opptatt av sikkerhet slik at de kan ha tillit til ledelsen.

Fengselsførstebetjent Pår Trygve Lie, Region nordøst, med Shilling. Hunden fant 70 gram hasj på vei til Faget i Fokus.

Hvordan håndtere kritiske hendelser i kriminalomsorgen – aktuell og ideell organisering

- Vi må sette fokus på situasjonsoppfatning og beslutningstaking, sa direktør Per Sigurd Våge, Region vest. - Vi må se på egne handlinger som en integrert del av en helhet, ha forståelse for kommunikasjon. Når vi skal se på hvordan sikkerheten fungerer innen de små kritiske hendelser, er viktige faktorer

hvordan vi håndterer forstyrrelser, oppmerksomhetsflukt og om vi oppfatter det som er viktig å få med seg. Vi må ha oppmerksomhet på rutiner. "Sikkerhet i fengsel" er et instrument til å ta opp hverdagshendelser, som samtaler mellom overlappende lag. Vi må ikke skyldte på betjenter som gjør en

jobb i tråd med vanlig kultur i anstalten. Direktør Bjørn Krogsrud, Region nordøst, reflekterte rundt drapet på en fengselsbetjent i 1992 – hvilket apparat som ble satt i gang og hva en slik tragedie gjør med de involverte. Per Sigurd Våge poengterte at det snarest må dreie seg om

sikkerhet i kriminalomsorgen – friomsorgen må med. - Friomsorgen får noe av sitt klientell etter beslutninger i fengselet, men må selv stå til rette hvis farlige situasjoner oppstår. Friomsorgen må ha bevisstheten på what if – hva om. Det må være en tett kobling mellom friomsorg og region, sa han. ▶

Workshops

De 150 deltakerne på konferansen kunne velge mellom følgende 6 workshops:

"Tactical decision games" en kostnadseffektiv kognitiv metode til å bedre beslutningsprosessen i operative situasjoner.

Vil økt bruk av fengsler med lavt sikkerhetsnivå redusere samfunnets, innsattes og ansattes trykkgghet?

Kontroll i et behandlingsperspektiv. Faglige dilemmaer mellom påvirkningsarbeid og sikkerhetsarbeid.

Ledelsesfunksjonen i en sikkerhetsorientert organisasjon.

IKT og sikkerhet. Sentrale problemstillinger innen emnet. Sikkerhet i frimsorgen.

Det vanskeligste var å velge mellom temaene. De fleste kom med der de ønsket seg. Under tegnede fulgte IKT og sikkerhet. Vi var blant annet innom arbeidet med IKT-strategi for kriminalomsorgen 2005 – 2008. Nytt fagsystem. Hvem bruker datasystemet i fengslene – administrasjonen eller betjenter og ledelse. Internett og fengselsundervisning. Oppdatering og vedlikehold av systemene. Samarbeid i justis-sektoren – utveksling av data. KOMPIS, ESAK og bookingsystemet. Sårbarhet og føre-var-prinsippet. Nett for innsatte. Hvordan kan IKT være med på å styrke sikkerheten i fengslene. IKT-opplæring som et ledd i

IKT-workshopen, med ryggen til Peik Schwab, JD, rundt bordet følger Ragnar Kristoffersen, KRUS, Jonny Bjørkli, Region nordøst, Pia Haugdahl og Tor Løver, KITT, Trond Nerhagen og Terje Sæter, Kongsvinger, Odd-Petter Woll, Tromsø, Jan Korsvold, Ilseng, Petter Dalen, Indre Østfold

grunnutdanningen for betjenter. Oppdatering innen et mindre felt, diskusjon og utveksling av erfaring og synspunkter

opplevdes ikke uventet som en nyttig del av konferansen, i denne, som i de andre gruppene.

Kriminelle. Ustabilitetens mestre?

- Hva vil det si å være menneske, spurte filosofen Nina Karin Monsen. Hun trodde ikke på omsorgslinjen enten det gjaldt vanekriminelle, prostituerte eller langtidssyke-meldte. - Dagens terapitenkning gjør ikke lovbyteren til en "person" med fri vilje og ansvar. – Dette er en nedverdiggende og respektløs måte å behandle dem på, mente hun. Hun

knyttet de vanekriminelle og andre utgrupper til den dysfunksjonelle familie. Den er preget av kjefting, krangel, arbeidsledighet, hyppige flyttinger, tett symbiose opp og ned, passivitet – den er et barnas fengsel. Foreldre i disse familier ber barn velge mellom deres kjærlighet og egen verdighet, mente Monsen. – Man knekker det lille barnets

vilje. Det pågår en krig i disse familiene om hvilken virkelighet som er den reelle. Dette er "fattige" barn. De drømmer om å være en del av massen, om å få venner og de tror at for venner må man gjøre alt. Penger løser alle problemer, de leker at de er rike. Forbrytermiljøet er en primitiv form for penge-kult. De lever utenfor samfunnet som ville dyr. Feng-

selet kan for disse være et godt sted å være. Det er en snarvei til godene, der er du ingen "person", har få rettigheter, der kjenner man ikke det normale livet med arbeid, sa filosofen Nina Karin Monsen blant annet. Hun påpekte også at tanker er mer interessante enn følelser. - Tankene kommer først og det er tankene som så skaper følelser, sa hun.

Fagkafé, presentasjon av aktiviteter, produkter og faglige tiltak

Björg Lindebø, Region sørvest

Ålesund fengsel med flukstol og verksbetjent i forventet antrekk

Oslo fengsel med sine ulike avdelinger

Tromsø fengsel ved fengselsleder Liv-Rigmor Eidissen

Stiftelsen Livet etter soning, består hovedsakelig av tidligere innsatte. Den arbeider for at tidligere straffedømte kan leve et liv uten rusmisbruk og kriminalitet

Anskaffelse av et nytt elektronisk system

for håndtering av turnus i Kriminalomsorgen

Av rådgiver Mathias Gellein, Kriminalomsorgen region øst

Bakgrunn og innledning

Som kjent har Kriminalomsorgen pr. 1. januar 2004 tatt i bruk Agresso som Kriminalomsorgens nye lønns og personaldatasystem. I forlengelsen av dette er det besluttet at det skal innføres et nytt elektronisk system for håndtering av turnus i Kriminalomsorgen. Anskaffelsen vil være felles for hele Kriminalomsorgen og omfatte alle enheter som har døgnkontinuerlig drift.

Systemanskaffelsen innebærer ikke endringer i turnusene, systemanskaffelsen skal utelukkende erstatte dagens tjenestetok/PC-vakt. Kriminalomsorgen har til hensikt å gjøre arbeidet med håndtering av turnus enklere ved å anskaffe dette systemet.

Kriminalomsorgens Sentrale Forvaltning har i denne forbindelse nedsatt en prosjektgruppe bestående av sentrale tillitsvalgte, representanter fra regionalt nivå og brukere. Prosjektet har i første omgang fått i mandat å velge leverandør, og dernest se på organiseringen av arbeidet på lønnsområdet og organiseringen av arbeidet med å håndtere turnus.

Håndtering av turnus og lønn i Kriminalomsorgen

Gjennomføring av turnus i Kriminalomsorgen har stor

sammenheng med lønn. Utbetaling av variable tillegg, utgjør en stor del av den enkelte tilsattes lønnsutbetaling, samtidig som det å registrere grunnlaget for disse utbetalingene utgjør et stort arbeide i Kriminalomsorgen. Innføringen av et felles system for hele Kriminalomsorgen vil trolig kunne forenkle dette arbeidet

Utarbeidelse og oppfølging av turnusplaner samt registrering av variable tillegg knyttet til turnus, er en omfattende del av lønns- og turnusarbeidet i fengslene. Turnusberegningen er knyttet til Kriminalomsorgens arbeidstidsreglement. Hvordan utbetalingen finner sted varierer imidlertid fra anstalt til anstalt, men kan deles inn i to hovedkategorier:

- Fast månedlig gjennomsnittsberegnet turnustillegg
- Variable tillegg som godtgjøres etter gjennomført turnus

Innføringen vil trolig også gi Kriminalomsorgen støtte i viktige arbeidsprosesser i denne sammenheng

Turnusplanlegging

- Planlegging av turnus blir i dag i stor grad utført med hjelp av et egenutviklet excel-ark eller helt manuelt, ved innføring av et felles turnussystem for hele Kriminalomsorgen vil det under drøftinger/samtaler med de tillitsvalgte bli betydelig enklere og simulere ulike

virkinger av endringer i turnusoppsettet.

Turnusbemanning

- Systemet vil trolig gi den enkelte driftsenhet støtte i form av bedre oversikt og lettere tilgjengelig styringsinformasjon.

Turnusoppfølging

- Driften av turnusen vil trolig forenkles ved at systemet inneholder funksjonalitet for å holde oversikt over tilgjengelig personell, med tilhørende kontaktinformasjon

Turnusgodtgjøring

- Ved å etablere et grensesnitt mellom turnussystemet og lønssystemet vil grunnlaget for de variable tilleggene kunne overføres direkte til lønssystemet.

Turnusrapportering

- All informasjon vedrørende turnusavvikling vil finnes et sted. Utviklingen av rapporter vil derfor kunne forenkles og gjøres bedre.

Fraværsregistrering

- Grunnlaget for fraværsregistrering kan overføres elektronisk til personalsystemet.

Formål

Prosjektets overordnede målsetting er å anskaffe et moderne og utviklingsdyktig turnussystem.

Et nytt turnussystem i Kriminalomsorgen skal tilby løsninger som skal effektivisere og øke kvaliteten på turnusprosessene:

- Gi tilgang til systemstøtte i arbeidet rundt planlegging,

bemanning, gjennomføring, godtgjøring og rapportering av turnus

- Effektivisere lønnsprosessen ved at turnustillegg overføres elektronisk fra turnussystemet
- Effektivisere fraværprosessen ved at fravær og ferie for turnuspersonell overføres elektronisk fra turnussystemet
- Øke kvaliteten i arbeidet rundt håndtering av turnus i Kriminalomsorgen ved at en felles løsning forutsetter felles rutiner og forståelse/tolkning av avtaleverket

Det vil iverksettes et forprosjekt som vil ha som målsetning å:

- Synliggjøre dimensjonering og effektiviseringsgevinster (kvantitative og kvalitative gevinster) per funksjonsområde som skal inkluderes i løsningen
- Kartlegge behov og krav til systemløsning
- Innstille til forhandling med systemleverandør

Prosjektet har en tidsramme frem til 10 september med å velge leverandør. Dersom Kriminalomsorgen velger å innføre et nytt elektronisk turnussystem for hele Kriminalomsorgen har prosjektet foreløpig sagt at det bør være mulig å få satt den nye løsningen i drift pr. 1. januar 2005.

Prosjektleder Mathias Gellein kan kontaktes ved eventuelle spørsmål. ●

Overgangsboligene – ny mulighet innen en differensiert strafferettspleie

Drammen overgangsbolig

Nede i hagen ligger den gamle personalboligen som brukes til botrinn to.

Tekst og foto:
Grethe R. Fodstad

- Mer kontroll, tydelig regelverk, øket og tverrfaglig bemanning er noe av det som skiller dagens overgangsboliger i kriminalomsorgen fra de tidligere hybelhusene under friomsorgen, forteller fengselsleder Birgit Midtgård, Drammen overgangsbolig. Hun begynte ved hybelhuset i 1985 og har vært sentral i de arbeidsgruppene som har vært nedsatt for å forberede endringen. - De fire hybelhusene under kriminalomsorg i frihet hadde en sosialfaglig profesjon som fundament, på dette området er ikke endringen av betydning. Men fra å ligge litt på siden i friomsorgen og organisatorisk underlagt en fylkesenhet, har vi fått en tydelig plass som selvstendig fengsel underlagt regi-

onadministrasjonen, forteller Birgit Midtgård. Den femte overgangsboligen, Arupsgate i Oslo var tidligere frigangshjem under fengselsvesenet. Arupsgate presenterte vi i Aktuelt for kriminalomsorgen nr 1 for 2003.

Drammen overgangsbolig ble bygget i 1971 som hybelhus under Drammen og Kongsberg vernelag, senere Buskerud friomsorgskontor. Den er fortsatt organisert som en stiftelse under vernelaget. Kriminalomsorgen og kommunen er med i styret. Drammen overgangsbolig disponerer ti årsverk fra og med 2004. Det er en økning på 2,5 stilling fra tiden som hybelhus. To fengselsbetjenter er tilsatt og begynner i løpet av sommeren, en kommer fra motivasjonsavdelingen i Oslo fengsel og den andre kommer fra Ringerike fengsel med erfa-

ring som ruskonsulent på sosialkontor. Personalet bruker ikke uniform. Denne arbeidsdagen skal avsluttes med vårreingjøring av boligen der hele personalgruppa deltar sammen med beboergruppa på dugnadsbasis.

Drammen overgangsbolig har 12 plasser.

- Vi fikk regelverket for overgangsbolig i november 2003, men trengte noe tid på å lære å bruke det nye regelverket – verktøyet. Vi måtte planlegge hvordan alt skal gjøres i praksis før vi kunne fungere som overgangsbolig, derfor ble igangsettingen noe senere enn forutsatt. Første mars i år iverksatte vi regelverket, forteller Birgit Midtgård. - Det er viktig med en samkjøring med de andre overgangsboligene og det er viktig at regelverket er innarbeidet i opplegget. Men noen

forskjeller blir det, her i Drammen setter vi for eksempel krav til planlagte faste fritidsaktiviteter som inngår i planen for soningen. De ansatte ved Drammen overgangsbolig har realitetsterapi som faglig fundament. To av dem har veilederkompetanse i realitetsterapi, tre er sertifiserte terapeuter, i tillegg har alle basiskurs. - Endringsarbeid står i fokus: Hva innebærer det å skulle slutte med kriminalitet. Konsekvensen av valgene du gjør i de ulike situasjoner. Å bo her oppleves ganske ulikt for den enkelte avhengig av om han soner nesten hele dommen her eller om han har sittet mange år i en lukket anstalt, understreker Midtgård. - Tilrettelegging av soningen utfra den enkeltes ståsted og behov blir viktig. - Overgangsboligene er nasjo-

nale fengsel som baserer seg på inntak fra hele landet. Hovedtyngden av søknadene kommer likevel fra egen region. Vi har gode forbindelser som gir sysselsettingstilbud til de innsatte her, slik som Drammen Industri, som er en arbeidsmarkedsbedrift med mekanisk verksted og snekkerverksted. Vi bruker også Fretex. Bedriftene er veldig fornøyd med arbeidskraften som kommer herfra. Fordi de er inne i et soningsopplegg, er de stabil arbeidskraft. Skoletilbudet i Drammen er godt utbygd, og avstanden til Kongsberg og skolesentra i Vestfold gjør utdanningsmulighetene gode. Resten er i vanlige jobber. Alderen på beboerne varierer fra 20 til 67 år. I snitt er de mellom 30 til 40 år. De skal være i stand til sysselsetting og villige til å følge aktivitetskravene. Beboerne kommer ganske innpå hver-

Drammen overgangsbolig ligger i et rolig villastrøk et stykke utenfor Drammen sentrum, mellom travbanen og Drammenselva, adresse Buskerudvn 195, telefon 32 82 21 17.

andre, men vi har god erfaring med å sette sammen gruppen. Så lenge vi har god etterspørsel etter plassene, kan vi legge vekt på å sette sammen en egnet

beboergruppe. Det er stilt krav til oss om å ha 94 prosent belegg. Det blir spennende å følge utviklingen av søkermassen hit. De som kommer må være motiverte for denne type soning. De må ha et mål, noe de skal endre i livet, ikke bare få ferdig en idømt straff. Kort sagt må de kunne gå over torvet uten å ruse seg, sier Birgit Midtgård. – En viktig målsetting for soningen her er å tilrettelegge løslatelsen. – Ansvarliggjøring er nøkkelordet for oppholdet. Det er for eksempel den enkelte beboers ansvar å komme seg opp om morgenerne. Den første reiser herfra rundt seks om morgenen og er tilbake i 17-tiden. De fleste har lange dager, i tillegg skal de være med på fellesaktiviteter på huset. Oppleggene rundt den enkelte er en viktig overgang til livet etterpå. Vi har fokus på kravene og normene i samfunnet. Rundt den enkelte har vi skriftlige samarbeidsavtaler i forbindelse med frigang, sier Midtgård. Noe av det første jeg så da jeg

kom inn i overgangsboligen, var tavlen som viser den enkeltes planer. Den enkelte beboer skriver inn når han kommer og går. – Egenregistreringen er en del av ansvarliggjøringen. Personalet har hele tiden kontrollansvaret, beboeren må i tillegg henvende seg til en ansatt når han kommer og går slik at den ansatte kan bekrefte dette på registreringen. Det er tre typer av registrering. For det første gjelder det frigang til arbeid og skole. For det andre gjelder det fremstillingene – som regulerer utgangene sammen med personalet til aktiviteter og til tiltak som kan virke kriminalitetsforebyggende. For det tredje ved permisjoner – hva bruker den innsatte korttidspermisjonene på inntil ti timer til. Her gjelder planlegging og bygging av nettverk og aktivitet som gjerne kan fortsette også etter at soningen er avsluttet. – Fritidsplanlegging er viktig for å unngå tilbakefall til ny kriminalitet. Det gjelder innholdet i fritiden og det å

Personalet samlet før personalmøte, ellers er det få av de syv tilsatte på vakt samtidig. Nederst fengselsleder Birgit Midtgård og miljøterapeut Siv Gjerding. Bak miljøterapeutene Reidar Olav Stenersen og Thomas Broomé, husholdsbestyrer Marit Augestad og underbestyrer Turid Tufeland.

Fra dagligstuen

komme inn i et nytt miljø. Den enkelte innsatte skal ha to aktiviteter i uken. En av disse skal være en gruppeaktivitet, dvs han må samhandle med andre. Her har huset to tilbud de innsatte kan velge å delta i, men minst like gjerne kan de gjøre noe utenfor som det å være med i et fotballag. Dagens rundvask hvor alle beboerne må delta, går som gruppeaktivitet, sier Birgit Midtgård. Vi legger vekt på å drive med aktiviteter som den enkelte kan ha råd til å fortsette med også etter soningen. Som individuell aktivitet gjelder for eksempel en joggetur. Overgangsboligen leier en seter i Hemsedal, dit det arrangeres turer i forbindelse med nyttår og påske for å bl.a. kunne lære seg rusfri feiring. Ellers arrangeres det helgeturer dit gjennom hele året med aktiviteter som skiturer, slalom, fiske og friluftsliv. - I dag har vi bare menn her, men vi har hatt parsoning. Som hybelhus hadde vi begge kjønn her, men har erfart at det ikke er helt enkelt å ta inn kvinner fordi de blir i et sterkt mindretall i bofellesskapet.

- Oppholdet er hovedsakelig basert på selvhusholdning. Middag er felles fire ganger i uken – fellesskapet er en verdi i seg selv og en sosial læringsarena. To og to av beboerne har ansvar for kjøkkentjeneste og rengjøring av fellesrom. Vi har tilsatt husmor i halv stilling som står for noe matlaging og organisering av reinhold, sier Birgit Midtgård. Rett etter at jeg forlater overgangsboligen tar vårrengjøringen av alle fellesrommene til, en fellesskapsoppgave alle ser frem til.

– Å finne ut hva en vil og kan er ikke helt enkelt for en som i mange år har tilpasset seg et velstrukturert fengselsregime. Overgangsboligen legger vekt på å ta tak i og videreføre det den enkelte har lært i fengselet han kommer fra. Alle beboerne har kontaktperson. De utarbeider også fremtidsplan knyttet spesielt til sine behov. Tilpasning til samfunnets normer og krav og bevisstgjøring på å gjøre bedre valg i ulike situasjoner står sentralt i opplegget ved Drammen overgangsbolig, sier Birgit Midtgård. ●

Straffegjennomføringsloven § 15 overføring til mindre restriktivt fengsel

Innsatte kan overføres fra fengsel med høyt eller lavere sikkerhetsnivå til overgangsbolig når en del av straffen er gjennomført. Innsatte skal ikke overføres dersom formålet med straffen eller sikkerhetsmessige grunner

taler mot det, eller det er grunn til å anta at innsatte vil unndra seg gjennomføringen. Overføringen må være hensiktsmessig for å fremme en positiv utvikling og for å motvirke ny kriminalitet.

Fra Retningslinjene til § 15

Overgangsboligenes regime med utstrakt kontakt med omverdenen og forholdsvis hyppige utganger skal tas i betraktning ved vurderingen av om innsatte anses egnet for straffegjennomføring i overgangsbolig. Straffegjennomføring i overgangsbolig kan innvilges etter at en del av straffen er gjennomført i fengsel med høyt eller lavere sikkerhetsnivå. Overføring direkte fra fengsel med høyt sikkerhetsnivå til overgangsbolig kan finne sted hvis vilkårene for overføring til fengsel med lavere sikkerhetsnivå er oppfylt. Innsatte med dommer over 2 år må likevel ha oppnådd permisjonstid og ha gjennomført noen permisjoner uten svikt før eventuell overføring kan innvilges. Tilsvarende må domfelte som har fått samtykke til direkte innsettelse i fengsel med lavere sikkerhetsnivå, jf. straf-

ffegjennomføringsloven § 11, fjerde ledd og retningslinjene punkt 3.3., ha oppnådd permisjonstid og ha gjennomført noen permisjoner uten svikt før overføring til overgangsbolig kan finne sted. Opphold i overgangsbolig kan vedtas når innsatte har et særlig behov for bo- eller sosial trening, planlegging av løslatelse, nettverksarbeid mv. som ikke kan tilbys gjennom straffegjennomføring i fengsel med høyt eller lavere sikkerhetsnivå. Oppholdet i overgangsbolig skal som hovedregel innvilges for den gjenstående del av straffetiden. Oppholdet skal normalt ikke vare lenger enn ett år. Lengre opphold kan likevel godtas, for eksempel hvor unge innsatte har et særlig behov for tiltak som kan tilbys gjennom straffegjennomføring i overgangsbolig.

Fra Særlige retningslinjer om overgangsbolig av 13.11.2003

Overføring til overgangsbolig må bare finne sted når det etter en konkret vurdering finnes sikkerhetsmessig forsvarlig og hensynet til den alminnelige rettsoppfatning ikke taler mot det. Det er et vilkår for overføring at den innsatte innenfor normal arbeidstid er sysselsatt med arbeid eller skole utenfor fengselet. Unntak kan gjøres når særlige grunner gjør det hensiktsmessig. Innsatte i overgangsbolig skal som hovedregel ha en årlig permisjonskvote på 30 døgn. ... Det kan innvilges

inntil 10 timer korttidspermisjon, inklusive reise, hver uke. Ubenyttet tid kan ikke overføres til påfølgende uke. Dersom en innsatt i overgangsbolig forsettlig eller uaktsomt bryter reglene for soning i overgangsbolig, kan det besluttes at den innsatte skal tilbakeføres til fengsel med høyt eller lavere sikkerhetsnivå. Ved mindre alvorlige brudd, skjer tilbakeføring normalt ikke ved første gangs overtredelse. I stedet får den innsatte en advarsel.

Innføring av nytt etatsmerke på uniformene

*Av rådgiver
Grethe R. Fodstad,
Kriminalomsorgsavdelingen*

I forbindelse med utviklingen av etaten med opprettelse av regioner, felles lov og delegering av myndighet, kom det frem behov for et felles etatsmerke for den nye kriminalomsorgen – fengsler, friomsorgskontor, KRUS, KITT, regionadministrasjonene og Kriminalomsorgens sentrale forvaltning. Gjennom en lang prosess med

bred medvirkning vurderte vi hvordan de nye tingene kunne samles i et merke som kunne være felles for hele etaten samtidig som det symboliserer verdiene vi står for. Logoen ble godkjent 29.03.2001. Etatsmerket er et kronet emblem basert på Riksvåpenet. Kriminalomsorgens logo er dermed utformet etter de heraldiske regler for innhold, form og farge og for å oppfylle de strenge godkjeningsprosedyrer som gjelder for denne

type merke. Etatsmerket skal signalisere visjonen "aktiv kriminalomsorg – tryggere samfunn". Kongekronen i gull og skjoldet fra Riksvåpenet viser statlig autoritet og myndighet. Bildet inne i skjoldet er designet i moderne form. Mønsteret symboliserer visjonen om utslusing fra noe og til noe, "armene" favner om en sirkel og ivaretar både kontroll og omsorg. Fordi Riksvåpenet er en sentral del av den grafiske formen, har man vært henvist til å benytte de heraldiske fargene. Etatsmerket viser at vi skal være moderne, men fortsatt stå for offentlig myndighetsutøvelse. Vi skal være et maktpararat, men også ha med oss et verdigrunnlag om respekt for menneskeverdet og humanitet. Vi skal forsøke å skape endring og utvikling hos straffedømte gjennom adferdspåvirkning, dvs dynamikk.

Vi kan ikke regne med at alle vil være enige i utformingen, og vi vet og forstår at mange knytter følelser til fengselsvesenets merke fra 1964. Men kriminalomsorgen har fått ny logo og det er opp til hver enkelt å bidra til å bygge en "merkeidentitet" for oss i etaten og samfunnsborgerne rundt oss. Etatsmerket ble tatt i bruk høsten 2001 postalt, senere på skilt. Det ble bestemt å foreløpig ikke ta det i bruk på uniformene. En høringsrunde i hele kriminalomsorgen angående innføring av merket på uniformene ble gjennomført i 2002. Regionene, KRUS og en god del fra fengslene ønsket å

bruke det nye merket alle steder hvor merke brukes. Arbeidet vedrørende eventuell innføring av etatsmerket på uniformene ble tatt opp igjen i vår.

Det har vært holdt drøftingsmøte med organisasjonene: De ønsker å videreføre dagens uniformsmerke. Organisasjonene mener det er mulig å opprettholde en delt løsning der dagens uniformsmerke opprettholdes, samtidig som kriminalomsorgens emblem benyttes for øvrig i etaten. KSF mener det er nødvendig å ha et symbol som omfatter hele virksomheten. Det ville bryte med dette prinsippet om fengslene skulle fortsette å ha sitt eget merke. Videre mener KSF at underteksten bør være "kriminalomsorgen" for å fremheve at fengslene er en del av kriminalomsorgen.

Det har også vært avholdt møter med regionledelsen, KRUS og KITT. Her var det enighet om at merket innføres på uniformene fra 1.01.2005 og at KSF finansierer utgiftene fra midler som er tilbakeholdt i KSF til dekning av blant annet etatsutviklingstiltak.

Nærmere om endringene: Det blir ikke satt nytt merke på gamle skjorter, de byttes i nye. Skjortene vil få etatsmerket på ermet og knapper med valknote blir erstattet av tilsvarende knapper med etatsmerket. På jakker, osv blir det ombytte av merke og knapper, i tillegg blir det nytt luemerke av bedre kvalitet enn det gamle. ●

Justisdepartementet fortsetter sin videreutvikling etter at fagavdelingene er slanket og striglet. Felles arkiv er opprettet til erstatning for avdelingsarkivene. **Siste nykommer er**

Analysesestaben

*Tekst og foto:
Grethe R. Fodstad,
Kriminalomsorgsavdelingen*

Medlemmene av analysesestaben første dag i egne lokaler i tiende etasje i Høyblokka. Fra venstre H. Christopher Heyerdal, seniorrådgiver (cand polit og cand jur), Ellen Rømming, seniorrådgiver (cand polit), Øystein Blymke, ekspedisjonssjef (cand polit), Arnt Even Hustad, rådgiver (cand polit), Elise Stilloff, seniorrådgiver (cand jur), og Jan Børre Staff, rådgiver (cand jur).

14

- Gode helhetsperspektiv innenfor justissektoren kan gi politiske synergier for statsråd Odd Einar Dørum. En mer helhetlig presentasjon av aktuelle problemstillinger og utviklingsområder innen straffesaksjeden, med bedre analyser og statistikkbearbeiding, er viktig, forteller ekspedisjonssjef Øystein Blymke, leder av årets nye enhet i Justisdepartementet, Analysesestaben. Jeg møter ham i sjette etasje idet han får med seg de siste tingene fra kontoret han har lånt siden staben ble opprettet ved årsskiftet. Nå er alle medarbeiderne på plass og nye kontorer pusset opp. Vår samtale blir avbrutt av personer som kobler opp telefon og dataskin og faglige henvendelser. Alt blir taklet med samme uforskyrrelige ro og imøtekommenhet slik det sømmer seg en erfaren byråkrat. Blymke har tidligere ledet både Plan- og administrasjonsavdelingen og Politiavdelingen.

- Det er helt sentralt for oss at vi definerer og presenterer aktuelle kriminalpolitiske problemstillinger på en god måte; stiller de rette spørsmålene og inviterer til fruktbare diskusjoner for blant annet å bedre beslutningsbrunnlaget, fremhever Blymke.

- Hvordan kan enhetene (herunder; avdelingene) i dep-

artementet bli til mest mulig gjensidig nytte for hverandre og til beste for en god og virkningsfull justispolitikk?

Revirtenkning er et vanlig fenomen. Konkret, hvordan har du tenkt å bidra til at Analysesestaben ikke oppleves som et byråkratisk ledd mellom for eksempel Kriminalomsorgsavdelingen og politisk ledelse?

- La oss ta et eksempel: I tillegg til at Politiavdelingen og Kriminalomsorgsavdelingen gir sine respektive bidrag til løsningen av en oppgave, kan Analysesestaben, med sin "analyse-kompetanse" og definerte rolle, bidra positivt til å supplere fagavdelingens sektorvise innfallsvinkler. Dette supplement kan være i form av å tilføre saken fakta, kunnskap om sammenhenger (analyser mv) som gir en nyttig tilvekst til

den politiske behandling.

- Hvordan rimer dette med det nye Justisdepartementet og avdelingene som har rendyrket sine oppgaver som sekretariat for politisk ledelse og har delegert store saksmengder ut til for eksempel kriminalomsorgsregionene, Politidirektoratet og Domstolsadministrasjonen?

- Det er ikke motstrid mellom å styrke sekretariatsfunksjonene og delegere oppgaver – tvert om. Analysesestabens funksjon knyttes til de sentrale departementale (gjerne kriminalpolitiske) oppgaver, mens sektorvise eller etatsvise oppgaveløsning (delegasjon) er like nødvendig – kanskje vel så nødvendig – som tidligere. Vi har ikke grublet på detaljer i oppgavefordelingen mellom oss og resten av departementet før vi

får tilpasset vår funksjon og rolle noe mer, i samarbeid med ledelsen og fagavdelingene. Vi skal være en nyttig tilvekst til fagavdelingens (analyse)arbeid, og ha et nært samarbeid med dem. Vi håper alle aktørene (avdelingene) opplever oss som en nødvendig/ etterspurt tilleggsressurs de skal være med å utvikle.

Allerede nå ser vi at noen er nysgjerrige, kontakter oss med problemstillinger, mens andre er mer avventende. Her som ellers gjelder det at jo mer du engasjerer deg jo mer innflytelse har man mulighet til å få, over utviklingen. Samtidig må man vurdere sin egen evne til å medvirke, vurdere ambisjonsnivået. Vi som gruppe har i noen sammenhenger kapasitet og mulighet til å foreta og legge frem analyser som ikke fagav-

delingene har kapasitet til. Vi bør kunne se de sentrale justispolitiske problemstillingene over avdelingsgrensene, og viderefremme våre "observasjoner" og anbefalinger på en god måte. Vi skal arbeide langsiktig i noen sammenhenger, mer kortsiktig i andre. Vi må imidlertid ikke bli et tradisjonelt utrednings/forskningsinstitutt, men være en integrert del av et faglig sekretariat for den politiske ledelsen, herunder kunne svare også på politikkenes kortsiktige problemstillinger. Vi må kunne kommentere og vurdere tema fra aktuelle avisartikler som tar opp problemstillinger av justispolitisk interesse, også på relativt kort varsel. Men, hovedperspektivet vårt er å jobbe ut – og samarbeide med avdelingen om - en langsiktig og virkningsfull strategi for justispolitikken innenfor vårt mandat og rolletildeling, forteller Blymke.

- Vi ønsker å utvikle oss – og bli opplevet som "kompetent stab på analytisk og forskningsrelatert arbeid, fritatt for etatsledelsesansvaret som for eksempel preger Kriminalomsorgs-avdelingen. Etatslederansvar fører ofte til at en må sette ønskede oppgaver på vent av kapasitetsgrunner. Dialog og konstruktivt samarbeid med fagavdelingene er helt nødvendig. Hvilke områder som analyseres, hvor store ressurser som settes inn på det enkelte område og ansvarsfordelingen mellom Analysestab og andre samt avklaring av hvordan analysene skal benyttes, skjer i dialog med departementsledelsen og fagavdelingene, understreker han.

En del personer ute i kriminalomsorgen har kunnet registrere at vi i Kriminalomsorgens sentrale forvaltning informerer

Analysestab og saker ute i etaten. Personer fra Analysestab har deltatt på for eksempel straffettskonferanse, sett vårens teaterforestilling på Ila og vært på KRUS i forbindelse med Høyskolegruppens arrangement om hvem blir de innsatte. Elise Stilloff i Analyseenheter har dessuten tidligere vært ansatt noen år i Kriminalomsorgs-avdelingen. KSF er representert i blant annet arbeidsgruppen som ser på hva kriminaliteten koster.

- Analysestab er ikke et koordinerende ledd, men en stab som har fått ressurser til å supplere fagavdelingene med analytisk orientert arbeid, der fagavdelingene selv ikke har mulighet, ressurser og/eller kompetanse. Vi skal arbeide for felles gode analyseprodukt. Det betyr ikke først og fremst å konstruere nye informasjons- og beslutningsstrukturer, men videreutvikle de som følger av dagens organisering, sier Blymke. Et konkret eksempel på samarbeid avdeling/Analysestab finner vi i justissekretorens sentrale dokument - budsjettproposisjonen. - Den innledende helhetlige delen med en overordnet analyse av straffesakskjeden er for eksempel noe vi skal bidra med å utvikle frem mot 2006-proposisjonen sammen med representanter for de aller fleste fagavdelinger, sier Blymke.

Tilsvarende analyseenheter er opprettet i Arbeids- og administrasjonsdepartementet og i Undervisnings- og forskningsdepartementet. Alle tre er omtalt i Stat & styring 2/2004 under vignetten: Analyseenheter som bistår politisk ledelse - Ny trend i departementene. ●

Hovedmål for Justisdepartementets analysestab

Gjennom analysearbeid; Bedre ledelsens beslutnings- og informasjonsgrunnlag innenfor viktige og kritiske politikkområder. Gjennom forsknings- og metodearbeid; bedre ledelsens kunnskap om forskning og forskningsresultater av nytte og viktighet for politikktutforming.

Utvikle gode metoder for det politiske og departementale beslutningssystem.

Opgaver

Analyser av statistisk materiale, med vekt på å presentere relevante kriminalpolitiske årsakssammenhenger.

Analyser av sektorspesifikke og sektorovergrepene utredninger, med vekt på vurderinger av enkelte/utvalgte offentlige utredninger, stortingsdokumenter og annet som har relevans og nytteverdi for justis- og kriminalpolitikken.

Konsekvensanalyser, med vekt på effektstudier av enkelte/utvalgte lovers virkninger.

Justis- og kriminalpolitiske analyser, med vekt på "kilde"-kritisk analyse fra samfunnsdebatten, tidsskriftartikler, kronikker, og annet.

Bidra til utvikling av bedre metoder og rutiner for bearbeiding, tolking og presentasjon av statistisk informasjon.

Bidra til å utvikle bedre metoder og prosesser for egen- og eksternevaluering av reformer, handlingsplaner, lover og budsjetttiltak.

Etablere gode og funksjonelle fagnettverk for kunnskapsinnhenting og kunnskapsutveksling, for eksempel ta initiativ til og arrangere fagforum for aktuelle justispolitiske emner knyttet til analyse, metodeutvikling og forskning.

I samspill med fagavdelingene formidle forskningspolitiske ønsker og behov for relevante forskningsmiljøer og Norges forskningsråd samt utvikle samarbeidsrelasjoner med egne og eksterne forskningsmiljøer – som Forsknings- og utviklingsavdelingen på Kriminalomsorgens utdanningscenter, Politihøgskolen, NIBR, FAFO, SSB og andre.

Forvalte forskningsmidler.

Gi ledelsen i departementet relevante forskningspolitiske innspill.

Bidra til å sette juridisk forskning på dagsorden både i sektor og tverrsektorielt

Enheter vil etter hvert ta kontakt med fagavdelingene for å finne oppgaver som bør prioriteres.

(I bladet Juristkontakt 8/03 etterlyser dekanus Knut Kaasen ved det juridiske fakultet ved Universitetet i Oslo mer forskning innen jussens område og i et intervju i samme nummer lover statsråd Dørum å sette forskning på dagsorden. Norges forskningsråd deler ut fire milliarder årlig, men en svært lav andel går til juridisk forskning. Reds.anm.)

Have no fear. OASys is here

Om nytt kartleggingsverktøy for kriminalomsorgen samt skisse for en videre framdriftsplan

16

Av fengselsbetjent Morten Cornell Jacobsen, Bergen fengsel og assisterende direktør Leif Waage, Region vest.

OASys er oversatt til norsk og er nå klar til utprøving. Arbeidet med å tilpasse instrumentet til norske forhold har vært gjort gjennom et samarbeid mellom KSF og Regionalt kompetansesenter for sikkerhetspsykiatri, fengselspsykiatri og rettspsykiatri i Bergen. Kompetansesenteret har utviklet et tett samarbeid med den engelske prosjektgruppen i Home Office og mottatt uvurderlig hjelp derfra. OASys er et nytt evidensbasert risiko og behov kartleggingsverktøy, utviklet av kriminalomsorgen i England. OASys er forkortelse for Offender Assessment and Sentence Management – OASys.

OASys er satt sammen av risiko/kartleggingsverktøy som inneholder statiske (uforanderlige) og dynamiske (foranderlige) faktorer. Utgangspunktet har vært LSI-R (Level og Service Inventory Revised, Andrews og Bonta, 1994) og ACE (Assessment, Case Recording/Management and Evaluation System), laget i samarbeid av Colin Roberts ved Oxford University Probation Studies Unit og Warwickshire Probation Service i 1995.

Utviklingen av LSI-R og ACE, har vist at det er mulig å lage et instrument som anslår sannsynligheten for nye lovbrudd og hvilke behov den domfelte må bearbeide for å redusere risiko for nye kriminelle handlinger (Andrews and Bonta, 1996). OASys er utviklet med bakgrunn i forskning. For å sikre brukervennlighet i utviklingsarbeidet har særlig følgende forhold vært vektlagt :

- Ulike kartleggeres oppfatninger, behov og krav til slike verktøy.
- Etablering av en gruppe som fortløpende vurderte og kommenterte OASys under utprøvingen.
- Gjennomføring av flere piloter i fengsel og friomsorg.

Målet med OASys er å:

- Anslå hvor sannsynlig det er at den domfelte blir dømt på ny, eller begår nye lovbrudd.
- Identifisere og klassifisere kriminalitetsrelaterte behov (personlighetsegenskaper og kognitiv funksjon, sosiale forhold osv).
- Anslå risiko for skade, risiko for person og annen type risiko.
- Bidra til håndtering av risiko for skade.
- Bruke resultater av kartleggingen direkte i utformingen av Fremtidsplanen.
- Indikere behov for ytterligere profesjonell utredning.

- Måle endring under straffegjennomføringstiden.

OASys vil bli et viktig arbeidsredskap i den evidensbaserte virksomheten. Den er ment å være en komplett kartlegging av den domfelte; identifisering av risiko, avgjøre hvordan risiko kan reduseres og hvordan kriminell atferd kan begrenses effektivt. Kartleggingen er en prosess som kan starte for eksempel: når friomsorgen er involvert i en straffesak, ved innsettelse i varetekt, når noen møter til soning eller starter samfunnsstraff. OASys vil oppdateres i faste intervaller etter dommens lengde, ved endringer rundt den kartlagte, eller ved behov. Oppdateringer vil vise hvilke endringer som har funnet sted hos vedkommende eller om tiltakene rundt vedkommende skal endres.

OASys vil også gi viktig administrativ informasjon; hvor vedkommende bør plasseres, hvilke tiltak som skal iverksettes for å hjelpe den domfelte til å jobbe aktivt med seg selv for å endre den atferden som har resultert i kriminalitet, samt å tilføre kriminalomsorgen kunnskap om domfeltes risiko profiler. Dette vil skape større trygghet og mer effektiv håndtering av de straffegjennomføringen.

OASys : Pilotprosjekt

OASys pilot vil iverksettes høsten 2004. Prosjektet er utviklet i nært samarbeid med Kompetansesenteret i Bergen, ved avdelingssjef Siri Nome. Piloten finansieres over eget budsjett. Femten enheter vil bli invitert til å delta. Disse vil være en blanding av friomsorgskontor og fengsler. Det vil bli plukket ut to kartleggere fra hver enhet. Disse vil ha som mål å kartlegge fem domfelte hver. For å gjennomføre piloten er det satt opp følgende plan: Tilpassing av den elektroniske versjonen startet i mai. Opplæring av kartleggere starter i uke 35 i Bergen. Opplæringen vil primært foregå på engelsk. Oppstart av registrering starter i september. Registrering avsluttes medio oktober. Data lagres elektronisk. Evaluering av piloten er beregnet avsluttet ultimo november/medio desember. Test av elektronisk versjon pågår i desember.

Manualen vil være under revisjon helt frem til full igangsettning i kriminalomsorgen. Piloten vil gi oss erfaringer og problemstillinger som må innarbeides i den norske versjonen. Den endelige versjonen av manualen vil måtte ferdigstilles i overensstemmelse med den elektroniske versjonen.

KRUS: Deltar under opplæringsseminar for pilotprosjekt. Krus forbereder opplæring til nasjonal oppstart i januar 05 og deltar i prosjektgruppen.

KITT: Holdes løpende orientert om fremdrift. Kitt vil ha ansvar for el-versjonen i samarbeid med kompetansesenteret i Bergen. Første elektroniske versjon er planlagt klar for registrering i oktober.

Ulike regioner / Pilotenheter: Rekrutterer to kartleggere fra hver deltagende enhet. Det må frigjøres tid til kartleggerne for gjennomføring av opplæring, skåring av protokollene, registrering og veiledning.

- hver protokoll vil kreve 6 timers arbeid.
- 5 protokoller pr. kartlegger.
- opplæringsseminar: 2 til 3 dager + reise.

Samlet vil dette kreve 14 dager, samt en ressursreserve på 5 dager for å fange opp utfordringer i pilot perioden. Totalt blir dette 19 dager. Noe reising påløper de enkelte OASys teamene for lokal veiledning.

Veiledere: Veiledere vil bli tildelt den enkelte enhet. Veiledning vil bli gitt av medlemmer av Prosjektgruppen. Disse vil i stor grad ha lokal tilhørighet.

Prosjektgruppe: Prosjektleder er assisterende direktør Leif Waage i Region vest. Gruppen vil bestå av fagpersoner fra de regionale kompetansesentrene, KRUS og KITT samt en person med sekretær-funksjon. Knut Waterloo fra universitet i Tromsø som er medlem av rettsmedisinsk kommisjon og professor i nevropsykologi, er spesielt invitert til å være med i prosjektgruppen.

Styringsgruppen utgjøres av KSF ved ekspedisjonsef eller avdelingsdirektør. Referansegruppen er assisterende direk-

tør med ansvar for straffegjennomføring.

Beskrivelse av innholdet i OASys

OASys skal brukes til å utvikle soningsplaner slik at vi kan gjøre mer effektive intervensjoner for å håndtere og redusere risiko for nye straffbare handlinger og for å beskytte samfunnet. Kriminalomsorg i anstalt og friomsorgen skal begge bruke OASys for å sikre en bedre og mer effektiv håndtering av lovbrøtere.

Hva er målsettingen med å ta i bruk OASys?

Kartlegge risiko for tilbakefall til ny kriminalitet.

Identifisere og klassifisere kriminogene behov.
Kartlegge risiko for skade (på seg selv og andre).
Håndtering av risiko for skade.
Knytte sammen kartlegging, soningsplan og tilsynsplan.
Peke på behov for videre utredning.
Måle hvordan domfelte endrer seg under straffegjennomføringen.

Delene i OASys

OASys kartlegging begynner med å samle demografisk informasjon: navn, adresse, straffens innhold, etc.

OASys inneholder følgende komponenter :

- Risiko for tilbakefall til ny kriminalitet med fokus på kriminogene faktorer. (OASys En er kort versjon. OASys En og To er full versjon.)
- Risiko for skade.
- Tilsyns og soningsplan.
- Egen rapportering.
- Konfidensiell informasjon.
- Andre OASys dokumenter

Risiko for tilbakefall og kriminogene faktorer:

Denne delen av OASys har 13 deler. De første 12 utforsker faktorer som forskning viser er relatert til risiko for tilbakefall til

ny kriminalitet. På slutten av hver del, er linker til risiko for alvorlig skade, risiko for skade på individ, andre risikofaktorer som indikerer pro kriminelle holdninger. Del 13, helse og andre hensyn, skal ikke brukes for å identifisere risiko for alvorlig skade, men er nytt å ta med når intervensjoner vurderes. Denne delen av OASys ser på: Kriminell historie og nåværende forhold.

Sosiale og økonomiske forhold - boforhold, utdanning/jobb, økonomi håndtering, relasjoner/forhold; livsstil/tilhørighet, stoff og alkohol misbruk.

Personlige faktorer – følelseshåndtering/tilstand, tenkning og atferd, holdninger.

Risiko for skade:

Dette er en kartlegging av den domfeltes risiko for alvorlig skade, risiko for skade på individ, seg selv, andre, samt risiko for unntakelse og svikt.

OASys tar for seg følgende risikoområder:

Risiko for allmennheten, enten generelt eller spesifikt rettet mot gruppe, for eksempel minoriteter, etniske grupper, kvinner eller eldre.
Skade på enkeltpersoner, som for eksempel tidligere offer, partner, eller mot noen som personen har et dårlig forhold til. Skade mot dem som jobber med vedkommende. Dette kan inkludere enhver hendelse hvor en ansatt er utsatt for trusler, fysiske angrep eller andre typer misbruk, p.g.a. deres yrke.
Risiko for andre innsatte.
Risiko mot seg selv (suicid, selvbeskadigelse)
Andre risikofaktorer.

Tilsyn og soningsplanlegging.

En soningsplan.
En oppdatering.
Overføring og avslutning.
Friomsorgen har også personundersøkelse (PU) som er viktig i forhold til kartlegging av varetaktsinnsatte.

Egenrapportering.

Egenrapporteringsskjemaet er en mulighet for den domfelte til å gi verdifull informasjon til bruk i OASys. Forskning viser at domfelte kan identifisere egne problemer. Nivået på problemer de rapporterer er knyttet opp mot tilbakefall.

Konfidensiell informasjon.

OASys er et åpent dokument, og informasjon vil normalt være tilgjengelig for personen som deltar i kartleggingen. I noen sjeldne tilfeller kan det være opplysninger som kan ramme tredje person. I disse tilfellene skal denne informasjonen samles her.

Andre OASys dokumenter.

Denne delen inneholder oppsummerings skjema for risiko for tilbakefall, risiko for skade samt skjemaet "Fore-spørsel om informasjon". Dette skjemaet brukes for å innhente informasjon fra dem man tenker kan bidra i OASys kartleggingen.

OASys er et omfattende kartleggingsverktøy. Likevel vil de fleste oppleve at instrumentet på en oversiktlig og systematisk måte presenterer informasjon vi allerede i dag samler inn. Personer med en rekke kriminelle forhold vil naturlig få en omfattende OASys protokoll. Mange vil være langt raskere og mindre arbeidskrevende å kartlegge. Dersom grunnlagsarbeidet gjøres ordentlig, vil instrumentet gi oss muligheten for rask oppdatering og bedret beslutningskvalitet. Vi tror også at det vil bidra til større åpenhet og være med på å konkretisere våre vurderinger av de personer som går gjennom kartleggingen. Det er vår mening at OASys kommer til å bli et viktig virkemiddel i arbeidet med å motivere for høyintensivt endringsarbeid. ●

I VÅR INTERVJUSERIE:

- Faglige utfordringer i kriminalomsorgen

har Kåre E. Leiksett intervjuet assisterende direktør Leif Waage, Kriminalomsorgen region vest

Leif Waage, foto: G.R. Fodstad

- Du gikk for noen år siden fra en jobb som klinisk psykolog og organisasjonspsykolog, over til en lederstilling som assisterende direktør for Kriminalomsorgens region vest. Hvordan opplevde du det?

- Jeg opplevde sterk glede, stolthet og inspirasjon, men egentlig begynte det noen år tidligere. I 1994 søkte jeg jobb som psykolog på den regionale sikkerhetsavdeling på Sandviken sykehus. Halve stillingen var knyttet til fengselet.

Jeg har alltid vært opptatt og utfordret av behovet for høy ytelse og kvalitet i det offentlige. I ni år hadde jeg ved siden av mitt arbeid som privatprak-

tiserende spesialist i klinisk psykologi arbeidet med organisasjonsutvikling og lederutvikling. Før dette arbeidet jeg med rusbehandling og med psykisk utviklingshemmede, men det meste av min erfaring var fra akuttpsykiatri og arbeidet med psykotiske pasienter. Arbeidet på sykehuset og i fengslet ble slik min mulighet til på ny å være en del av en stor organisasjon, være direkte med på utvikle den og samtidig ha kontakt med dramatiske situasjoner og menneskeskjebner.

Både min avdelingsoverlege og ledelsen i fengselet var med på å drive fram ideer og prosjekter. Jeg opplevde at ansatte og

organisasjonen var sterkt motivert for utvikling. Jeg ble overrasket. Fengselet var mer mottakelig enn mange offentlige og private virksomheter som jeg tidligere hadde arbeidet med. Jeg var overrasket over at så få hadde gått inn i fengselet for å bidra med utvikling og tilføre moderne teori og metoder. Mange av mine kolleger hadde en oppfatning av at dette ville være et håpløst prosjekt og at behandling, straff og fengsel var ufor- enlige størrelser.

I Bergen landsfengsel møtte jeg et personale som var relasjonorientert med fokus på grunnlovsfestede humane og kristne verdier. I det daglige hadde de en omgangsform preget av respekt og tro på den domfeltes evne til positiv utvikling. Det er nå ti år siden og fengselet har senere utviklet begrep og en visjon for et interaktivt fengsel som en arena for intensivt endringsarbeid. Denne modellen er beskrevet i artikler og har fått internasjonal oppmerksomhet. Det var denne erfaring jeg hadde med meg inn i lederstillingen i kriminalomsorgen.

Jeg oppfattet at jeg fikk stillingen som assisterende direktør fordi kreativitet og energi var ønsket og at det var det som skulle utvikles videre. Det var derfor rart å oppleve at ledelsessignalene fra departementet var: "ta det rolig". Hele organisasjonen skulle utvikle seg i samme tempo. Det var

stadig snakk om uønskete hurtigtog, mens vi opplevde at vi bare prøvde å holde rutetidene. Hvilken ledelse kan forestille seg en kriminalomsorg hvor alt er preget av grå likhet? Jeg savnet formidling av den nød og krav om rask handling som situasjonen etter min bedømmelse krever. Frustrerende, men samtidig gøy å være utfordret og å bli støttet i lederkollegiet.

Bergen fengsel er kun 14 år gammelt. Det er fortsatt et sjokk for meg å oppleve å ha ansvar for ansatte og domfelte som skal drive moderne straffegjennomføring i bygg som var topp moderne i det forrige, forrige århundrede. Hva er årsaken til en slik manglende modernisering av etaten? Ansatte gjør under slike betingelser en utrolig god jobb.

Den tredje overraskelsen var at det var vanskelig og nærmest uønsket at en skulle ha en spesialkompetanse, et fag som var tydelig uttalt og som viste seg i lederadferd, diskusjoner og beslutninger. Jeg mener at en leder må ha en faglig grunnmur for å fungere. Når en toppleder for eksempel er jurist, er min forventning at lovtokst og lovforklaring blir brukt som levende kilde til inspirasjon og handling overfor medarbeidere.

- Hva er særtrekkene ved kriminalomsorgen, sett i lys av annen offentlig virksomhet innenfor helse- og sosialfeltet?

- Kriminalomsorgen er forskjellig fordi den har vært vurdert som en 0-effekt etat. Kriminalomsorg har kun en kostnadside. Alle vet: fengsel hjelper ikke, samfunnstjeneste hjelper ikke. Stortingsmelding og lov om straffegjennomføring har brakt en ambisjon i virksomheten om å kunne drive høyintensivt endringsarbeid med en stor gruppe domfelte som er preget av livet og påført en rekke funksjonsproblemer. Helse- og sosial- har alltid trodd på seg selv. De har svarene. De bare trenger mer penger.

Kriminalomsorgen har vært preget av tveetydighet og ambivalens. Utad har vi blitt framstilt som et nødvendig, men egentlig uønsket onde. Dette har utviklet en etat med til dels dårlig selvtilitt og elendig samvittighet.

Vi er blitt definert som en ond virksomhet som påfører pine og plage. Ikke som en av de viktigste institusjoner i konstitueringen av en levedyktig rettstat. Ikke som en virksomhet som sørger for å bidra til å gjenopprette skade, utsone ofres lidelse, skape trygghet, utvikle mennesker til å ta frie valg, gjenreise verdighet og redde mennesker fra et volds- og rushelvete. Alle kan mene noe om hvorledes vi bør gjøre jobben. Den ene dagen er vi for strenge og umenneskelig. Den neste dagen er vi for naive og godtroende. Dette har preget organisasjonen.

Vi er lite krevende. Vi aksepterer dårlige budsjetter for modernisering og effektivisering. Vi holder en lav profil og blir ofte kun synlig når negative hendelser naturlig nok får en forside i avisen. Fengselet er skjult av en mur. Den er nødvendigvis ikke av betong. Friomsorgskontorets adresse synes av og til mer hemmelig enn sikkerhetstjenesten. Mange av de sentralt plasserte fengslene i byene er symbolbygg

som i lang tid har signalisert oppgitthet og stagnasjon til befolkning og beslutningstakere. Jeg synes at for mye av styringssignalene i kriminalomsorgen er preget av en tanke om at kriminaliteten går over uten vår medvirkning bare vi sitter stille nok. Jeg savner mer langsiktige, realistiske investerings- og utviklingsplaner. Midlertidige tiltak får lett et slitent preg. For eksempel opplever jeg at brakkerigger brukt som fengsel, har et brutalt uttrykk som blir feil. Imidlertid har dette lært oss at vi må differensiere bygningsmassen slik at vi utvikler ulike konsepter. Ikke alle lukkede avdelinger og fengsler trenger samme grad av sikkerhet. Skal vi unngå nødbygg og få en nasjonal plan for nybygg av fengsler, må vi kunne bygge enklere. Her har vi selv ansvaret.

Vi har vært redde for å strukturere våre metoder og måle effekter. Vi har vært lite tiltrekkende for forskningsmiljøer. Noen få forskere og smale miljøer har vært ganske enerådende og definert feltet. Kriminalomsorgen har i liten grad selv invitert eller utviklet arenaer for forskning. Praksis basert på forskning har nærmest vært umulig fordi de få som forsket på oss ofte ikke har hatt et ståsted preget av ønske om positiv utvikling av kriminalomsorgen. De har heller søkt å formidle behovet for avvikling. Dette ståstedet synes jeg nå bærer preg av en begrensende ideologi og representerer dårlig forskningens frihet og evne til refleksjon over eget utgangspunkt.

Noen argumenterer med at våre forskningsmiljøer er små og sårbare. Dersom dette var sant, var det vår egen feil. Vårt eget KRUS har riktignok en liten forskerstab og leverer viktige utviklingsverktøy og evalueringsrapporter, men kriminalomsorgen er et stort

forskningsfelt for mange ulike profesjoner og fagmiljøer. Jeg synes deler av forskningen på kriminalitet har vært preget av gruppetenking med meningspoliti og fiktiv enighet. Jeg mener det vil være viktig at flere stemmer høres i våre forskningsmiljøer basert på ulike metoder og ulike ståsted. Min egen erfaring er at interessen fra en rekke fagmiljøer er overveldende. Imidlertid opplever jeg stadig at enkelte forsøker å monopolisere forskningen, forskningsmetodene og fortolkningen av resultater. Noen går så langt at de glemmer at innsatte ikke er fratatt samtykkekompetanse. Dette ender i ekstrem stigmatisering: Innsattes situasjon skal ikke være gjenstand for forskning. Slike synspunkt ender i et ukjærlig, umenneskelig prosjekt som fratar en marginalisert gruppe et håp om en bedre framtid.

Dette er jo nå i kraftig endring. Vi diskuterer etablering av kriminalomsorgsentre hvor fengsel og friomsorg er samlokalisert med døgnåpen tjeneste og synlig i samfunnet. Vi diskuterer muligheten for nye konsepter mht arkitektur som skal reflektere modernitet, åpenhet og effektivitet i kriminalitetsbekjempelsen. Vi er blitt mye flinkere til å kreve samarbeid fra andre etater på våre premisser. Vi blir i stadig større grad vurdert av politi, påtale og domstoler som innovative og framtidsrettede. Vi er i media og i fagmiljøer blitt stadig mer attraktive fordi våre metoder vinner anerkjennelse og baserer seg på samarbeid med andre virksomheter som er kjent for fremragende faglig arbeid. Vi har visjoner for opprettelse av universitetsfengsel på lik linje med universitetspsykehus. Jeg tror vi er i ferd med å bli mer selvbevisste og at det gjør oss mer effektive i å formidle våre egne krav, muligheter og begrensninger. Det gir seg selv at politikere er

avhengige av standarden på våre faglige råd for å treffe gode beslutninger om vår utvikling.

- Konkret - hva har skjedd på fagsiden i Region vest i de siste årene?

- Den største utfordringen har vært å konsolidere stillingen i Bergen fengsel som over lang tid nå har hatt en presset situasjon. Videre har det vært viktig å utvikle ulike faglige tilbud i friomsorgen som kunne føre videre prinsippene fra programvirksomheten som er: evidensbasert, strukturert, målbar, felles teoretisk utgangspunkt, metodelikheter og brukervennlighet. I Region vest er geografisk spredning og mye tid brukt på reising en særlig utfordring i forhold til fornuftig bruk av ressurser. Likevel er vi i god gang med utviklingen av effektive endringsdialoger og programmer. Dette gjelder særlig rettet mot rus- og voldsproblematikk. Sist den faglige ledelsen i friomsorgen var samlet, diskuterte vi muligheten for bruk av e-post og videokonferanser i klientarbeidet.

Vi har tre fengsler i vår region som er fra unionstiden med Sverige og som klart spilte en viktig rolle i nasjonsbyggingen vi om ett år skal feire. Ålesund fengsel er modernisert og pusset opp, men bygget og belliggenheten setter klare grenser for faglig arbeid. Takket være engasjerte medarbeidere drives likevel arbeidsdriften med stor vitalitet og høy kvalitet under kummerlige forhold. I Molde var vi kommet lang i å planlegge et omfattende samarbeid med rusbehandlingensheter i området. Men fengselsbygget fremstår i dag mest som riveferdig. Med moderne lokaler kunne vi få til et svært interessant samarbeid med ulike deler av behandlingsapparatet for en stor gruppe rusmisbrukere. Begge disse fengslene vil i år innlede

◀ et nært samarbeid med Kompetansesenteret ved Brøset. I Vik er vi i ferd med å oppføre et helt nytt fengselsbygg som vil erstatte det gamle. Personalet er entusiastiske og høyt motiverte. Vik fengsel er omgitt av en natur og en befolkning som utgjør en betydelig ressurs for et moderne fengsel. Kommunen er behjelpelig på en rekke områder og er innstilt på å bidra med innhold i forhold til driften i fengselet. Basert på disse ressursene ønsker vi å utvikle et høyintensivt endringsprogram for unge innsatte.

- KSF har sendt ut retningslinjer for en strategisk plan. Du var selv en aktiv bidragsyter på dette feltet. Noen kommentarer til den?

- Strategiplanen så lenge ut til å få en relativt trang fødsel. Slik den foreligger i dag er den mer omfattende, helhetlig og på mange måter mer presis enn da jeg deltok i arbeidet med å utforme prinsipper for faglig arbeid. Vårt arbeid var preget av brytninger. Strategiplanen slik den er vedtatt er elegant utformet. Jeg tror den må være født ved keisersnitt. En gang intervjuet jeg over tretti gynekologer. Mange regnet det første keisersnittet som bekrefteisen på deres spesialitet og som et høydepunkt i karrieren. Jeg vet ikke om ekspedisjons-sjefen opplever det sånn. For min del blir det viktig å bidra til at fagstrategien får en trygg og rask oppvekst.

Da jeg søkte på stillingen som assisterende direktør la jeg vekt på at organisasjonsendring innefor en kunnskapsorganisasjon best gjennomføres ved innføring av ny teknologi. Vår virksomhet er avhengig av stadig kompetanseutvikling. Både politi og kriminalomsorg trenger utvikling av intelligente metoder for å redusere kriminalitet og for å bekjempe de mest samfunnstruende formene for

kriminalitet. Kriminalomsorgen har i mange år hatt vansker med å redegjøre for spesifikke og målrettede metoder i arbeidet. Våre fremstillinger har vært preget av gode hensikter og generell humanitet. Den gode samtale og miljøarbeid har blitt begreper med svært variert innhold.

Fra sykehusdrift og medisinsk behandling vet vi at de avdelinger/profesjoner innen medisinen som har mest veldefinert og spesifikk teknologi, har størst prestisje og tilføres flest ressurser. I fremtiden må vår utdanningsmodell i langt større grad ta inn over seg dette. Vi må, som forsvarer, raskt koble oss opp mot andre utdannings- og forskningsmiljøer og søke samarbeid. De utfordringer KRUS allerede nå er stilt overfor, er svære og kan ikke løses ved snever etatsteking. Kriminalomsorgen trenger et omfattende investeringsprogram for å bli modernisert og for å bli i stand til å innføre arbeidsformer vi vet virker. Vi trenger avvikende og innovativ tenking i våre enheter og vi trenger forskning. Mitt faglige ståsted er at moderne friomsorg og enheter drevet etter prinsippene for det interaktive fengsel, representerer enestående muligheter som endringsarena for personer med en svært komplisert problembakgrunn. Ingen andre institusjoner synes i dag å ha en slik mulighet. Å bidra til denne utviklingen er en stor daglig inspirasjon og gir masse arbeidslyst.

Det er for meg en stor etisk utfordring at flere av de metoder vi i dag benytter har en dokumentert nulleffekt på tilbakefall for viktige grupper domfelte. En av de viktige grunnene for å fortsette med disse, synes å være at de har en preventiv effekt - ikke på meg og deg. ●

Dialogkonferanse med Aetat – hvordan

Tre fornøyde fengselsledere: Thor Brekke, Arendal, Kay Sudland, Berg og Leif Skaug, Fredrikstad

Av rådgiver Vigdis Endal, Kriminalomsorgsavdelingen.
Foto: Fengselsbetjent Kjell Inge Kjølmoen.

Etter å ha inngått en sentral avtale i 2002 mellom Aetat og kriminalomsorgen, hadde vi i 2003 en dialogkonferanse med fokus på regionale samarbeidsavtaler. Dette fikk vi gode tilbakemeldinger på, da etatene ble bedre kjent og kom godt i gang med regionale avtaler allerede på konferansen. I år ønsket vi å vektlegge de lokale avtalene, utveksle erfaringer rundt samarbeidet i fengslene og gi anledning til å legge planer videre.

Region nord tok på seg vertskaps-

pet for konferansen, og programmet ble lagt opp i samarbeid mellom Aetat Arbeidsdirektoratet, to fengselskonsulenter, KSF og Region nord. Som på konferansen i 2003, valgte vi igjen å få forsker fra Arbeidsforskningsinstituttet, Angelika Schafft til å lede prosessen. Programmet ble lagt opp rundt tre sentrale gruppearbeid: Hvordan hverdagen ser ut nå, framtidsvisjoner og handlingsplaner.

Konferansen forteller oss at lokale avtaler er en realitet og at samarbeidet har blitt bedre de siste årene! Men den forteller også at vi må fortsette i den retningen fordi: Vi trenger bedre koordinering med de

og kriminalomsorgen

går det lokalt?

andre aktuelle etatene, bl.a. skole, sosial og helse. Dette gjelder både når kartlegginger gjøres og planer legges i samarbeid med den enkelte innsatte. Vi trenger fortsatt å bli bedre kjent med hverandre - på lokalt nivå også!

Og kanskje er en dialogkonferanse en god måte å gjøre det på? En av deltakerne har skrevet om konferansen fra sin synsvinkel:

Min synsvinkel

Det var i grunnen veldig tilfeldig at jeg havna på Scandic hotell i Trondheim disse to dagene. Jeg jobber fra tid til annen i regionskontoret. Sjefen mente at jeg skulle være med på konferansen. Jeg responderte positivt; hotellunsjer og midt-dager, sene nattetimer i hotellbaren med ei naiv sosialarbeiderberte fra Aetat var ikke meg i mot. Konferansen skulle være en utveksling av samarbeidsformer som har utviklet seg mellom Aetat og kriminalomsorgen. Første gruppeoppgave: Hvordan er hverdagen nå? Vi ble delt inn i regionsvise grupper. Mitt hovedanliggende var å forsøke å beskrive mitt inntrykk av Aetat på fengselet hvor jeg jobber og kanskje si noe om hva jeg tror andre betjenter har av erfaringer. Jeg tror at om du spør enkelte betjenter om hvem det er som kommer fra Aetat, når denne personen er på fengslet og hva kan vedkommende/ Aetat bidra med, får du en responsen som kona mi kaller "hakaslepp". De skaffer arbeid til folk... eller...eh...?!?... Litt

Fengselsbetjent Kjell Inge Kjølmoen

beskjemmet må jeg si at det var omtrent det jeg visste. Fra dette øyeblikk fikk jeg en misjon på denne konferansen. Min oppgave ble å poengtere at det denne konferansen kom fram til måtte på en eller annen måte ned på betjentnivå/kontaktbetjentnivå. Når kontaktbetjenten sitter der med sin innsatt i første samtalen og den innsatte kommer med alle sine planer, ideer, er det fint om kontaktbetjenten allerede her begynner å tenke på om det er andre aktører som bør inn på banen. Det er fint om det danner seg en mulig vei å gå for den innsatte - inne i hodet til kontaktbetjenten. Jeg ser det sånn. Jeg og min innsatte møtes i fengselet. Vi blir kjent, den innsatte kommer med sine drømmer, visjoner, planer etc. Av og til tar vi fram vektskåla som veier realisme, bare for å fjerne "langt bort i natta planene". Så tar jeg med meg den innsatte inn i mitt hodet. Han får selvfølgelig ikke se alt, ikke du heller for den del, det kan hende "kvitfrakkene" ville hentet meg da. Vi går inn på lageret. I hyllene ligger sosialkonsulentene, ruskonsulentene, kollektivene, kommunetiltakene, arbeidsgivere, psykologer,

leger, subutex, metadon, kompisser, venner, familie og Aetat, kort sagt en hel masse eksperter som kan bidra. Problemet er at det er mange, lange, høye hyller med utallige varenummer å huske på. Jeg kjenner betjenter som ikke har vært på lageret ennå. Noen tror/ mener til å med at det ikke finnes, ja de er få da! Det var dette som ble forløsende for meg på denne konferansen. Med ett kunne jeg mye om Aetat. Jeg vet at det finns formelle samarbeidsplaner på alle nivåer. Jeg kjenner mange av de som jobber der. Jeg vet hvor på lageret jeg skal gå for å finne Aetat.

Noe annet mer gledelig var at disse aetatsfolka etterlyste samarbeid med fengselsbetjenten. Kontaktbetjenten ble sett på som en suksessfaktor.

Denne konferansen skulle bestå av erfaringsutveksling, en visjonsetablering, en informasjon og en konkretisering av planer videre. Jeg skjønner at slike landskonferanser ikke kan inkludere alle på alle nivåer. Derfor har vi en utfordring. Den består av å sørge for at betjenten som sitter der med sin innsatt får bygd ei ny lagerhyl-

Arrangementskomiteen, fra venstre: Ingvill Arnesen, Mette Vik, Toril Holsvik Høyem, Vigdis Endal, Rune Fjeld, Arild Rygge og Angelika Schafft

le, ei hylle som kalles Aetat. Det flotte var at det mente de fleste på konferansen også. Alle var opptatt av at sentrale aktører i samarbeidet med Aetat var: Innsatte selvfølgelig, kontaktbetjent og en framtidsplan. Utfordringa til fengslene er å organisere seg på den måten at kontaktbetjentene får mest mulig hensiktsmessig informasjon fra Aetat. De må på en eller annen måte komme i kontakt med hverandre, En kontakt som har flere sider enn bare sporadiske møter med en eller annen person i en korridor.

Jeg fikk god lunsj og nydelig middag. Når det gjelder de naive sosialarbeiderbertene fra Aetat oppdaga jeg to ting: foruroligende mange som kan tiltales herr og de var ikke særlig naive - Forresten, de var ikke særlig aktive rundt bardisken heller !!

Stein Rune Kjølmoen
fengselsbetjent

Takk til region nord for utmerket vertskap, og til alle på konferansen for aktiv deltakelse! Rapporten fra konferansen kommer til hver enkelt deltaker! ●

Samfunnsstraff

Resultater og utfordringer

Av Torunn Højdahl og
Ragnar Kristoffersen, KRUS

KRUS-rapporten "Samfunnsstraffen 2003 – resultater og utfordringer" er en oppfølging til rapporten "Evaluering av innføringen av samfunnsstraffen". Sistnevnte utkom våren 2003, og den ga en del anbefalinger med hensyn til hvordan man burde følge opp de utfordringene som rapporten pekte på. Det var derfor naturlig at den nye rapporten tok utgangspunkt i noen av de mer sentrale anbefalingene i den første rapporten. Blant disse kan nevnes et dokumentert behov for lederoppfølging i form av faglig støtte til saksbehandlerne, flere og ikke minst bedre begrunnede kriminalitetsforebyggende tiltak, behovet for å styrke eventuelle kriminalitetsforebyggende effekter i samfunnsnyttig tjeneste, økt fokus på domfeltes kriminalitetsproblem i individuelle samtaler, og at forvaltningssamarbeidet må styrkes både regionalt og lokalt. I den siste rapporten har vi hatt fokus på oppfølging og ledelse, resultater og nye utviklingstrekk og samarbeid. Samarbeid er imidlertid en omfattende oppgave å kartlegge, og kort tidsfrist for forskningsrapporten innebar at vi ikke har kunnet gi dette temaet noen utførlig behandling.

Dommer på samfunnsstraff

Halvparten av dommene er inntil 60 timer. Den vanligste

dommen er fortsatt en dom på 30 timer med en gjennomføringstid på 120 dager. Litt over halvparten av dommene på samfunnsstraff gjelder domfelte under 25 år. Selv om hovedinnslaget av dømte fortsatt er relativt unge, finner vi domfelte i alle aldre helt opp til 66 år. Andelen eldre enn 40 år er tilnærmet like stor som andelen umyndige (ca. 10 %). 13 % av fullførte dommer i 2003 gjaldt kvinner. Når det gjelder kriminalitetstype (hovedforhold ved domfellelse) utgjør tyverier, narkotika og vold (inkl. ran og trusler) til sammen to tredjedeler av sakene. Den mest påfallende endringen er økningen i antall dommer registrert under "annet", som utgjorde elleve prosent i 2003. Her finner vi en uensartet gruppe av dommer for mange forskjellige forhold, som tyder på at anvendelsesområdet for samfunnsstraffen er i ferd med å utvide seg. Domfelte i nevnte kategori vil kunne ha mindre eller andre typer behov enn gjengangerkriminalitet med rusproblemer, noe som reiser spørsmålet om vi ser konturene av et økende behov for differensiering i de individuelle gjennomføringsplanene til domfelte.

Mottatte og iverksatte dommer

Friomsorgen mottok totalt 1693 dommer på samfunnsstraff i 2003, som etter vår oppfatning er et overraskende høyt tall tatt i betraktning at samfunnsstraffen trådte i kraft 1. mars 2002. Antall iverksatte

dommer økte også mye, fra 379 i 2002 til 1352 i 2003. 81 % av iverksatte dommer i 2003 ble iverksatt innen to måneder etter at dommen var registrert mottatt i friomsorgen. Sammenlignet med iverksatte fengselsdommer, er dette et veldig bra resultat. 56 % av iverksatte fengselsdommer i 2003 ble iverksatt senere enn to måneder. Det er nokså store forskjeller mellom fylkene når det gjelder saksmengde. Mottatte dommer på samfunnsstraff og løpende saker i gjennomsnitt varierer i andel av alle typer saker i fylket fra under 20 % til nærmere 50 %. Ved siden av ulikheter i tilgang på interne og eksterne ressurser og kompetanse, har fylkesforskjellene i sakstall mest sannsynlig hatt betydning for ulikhetene i resultatopptak når det gjelder samfunns-

straffen. Det gjelder for eksempel resultatkravet om at en bestemt prosentandel av timene samfunnsstraff skulle være noe annet enn samfunnsnyttig tjeneste ("prosentmålet"). Prosentmålet var 30 % i region sør og nord og 25 % i øvrige regioner. Bare fire av nitten fylker oppnådde prosentmålet i sin region.

Utførte timer samfunnsstraff

Relativt sett er helhetsbildet ikke så veldig forskjellig fra situasjonen i fjor. Samfunnsnyttig tjeneste utgjør fortsatt ca. 78 % av utførte timer samfunnsstraff. "Andre tiltak" er nest størst hva angår timeandel utført samfunnsstraff, ca. 17 % (jf. pkt. c i tabell 1). Omfanget av timer som gjelder deltakelse i programvirksomhet, er omtrent som i 2002 - nær 5 %. At

Tabell 1. Utførte timer samfunnsstraff 2002 og 2003

	2002	%	2003	%
a) Samfunnsnyttig tjeneste	5 885	77,1	64 430	78,3
b) Program	349	4,6	4 055	4,9
c) Andre tiltak:				
Kartlegging	475	6,2	2 960	3,6
Individuell samtale	417	5,5	4 845	5,9
Behandling	99	1,3	1 682	2,0
Ansvarsgruppe	52	0,7	228	0,3
Evaluering	8	0,1	315	0,4
Konfliktråd	2	0,0	51	0,1
Annet	347	4,5	3 753	4,6
Sum andre tiltak	1 400	18,3	13 834	16,8
Totalt alle tiltak	7 634	100,0	82 319	100,0

¹ Tallene vi presenterer er basert på dataene vi har lagt til grunn i rapporten. På grunn av etterregistrering kan noen tall ha endret seg, men etterregistreringen er ikke av et slikt omfang at det gir grunn til å endre konklusjoner eller vurderinger.

helhetsbildet ikke har endret seg mye når det gjelder den relative fordelingen av timer på hovedtype tiltak, var nok ikke helt uventet. Det har ikke gått lang tid siden den forrige rapporten, og det er liten tvil om at de utfordringene vi pekte på i forrige rapport har vært krevende å ta fatt i. Samtidig økte domstallet mye i 2003. Totalt antall utførte timer samfunnsstraff i 2003 summerer til 82319, som tilsvarer over en tidobling i forhold til totalt antall utførte timer samfunnsstraff i 2002.

Gjennomføring og brudd

786 dommer på samfunnsstraff ble fullført i 2003, mens totalt 112 ble avbrutt av forskjellige årsaker. Noen av avbruddene har helt naturlige årsaker. Blant de 112 avbrutte sakene ble imidlertid 47 saker avbrutt på grunn av ny kriminalitet (og eventuelt vilkårsbrudd), og 42 saker ble avbrutt på grunn av vilkårsbrudd. Det skulle bety at inntil 89 saker enten har blitt eller kan bli begjært omgjort til fengselsstraff dersom saken ennå ikke er avgjort. I antall tilsvarer 89 saker ca. 7 % av alle iverksatte dommer i 2003. Det gir grunn til å anslå at hele 93 % av domfelte fullfører samfunnsstraffen. Isolert sett er dette et gledelig resultat, men resultatet må tolkes opp mot et annet og kanskje litt bekymringsfullt forhold når vi ser nærmere på de som fullfører. Blant de 786 som fullførte dommen i 2003 er 96 (12 %) registrert som fullførte med en eller annen type registrert vilkårsbrudd. Det sier antakelig en del om utfordringene knyttet til å gjennomføre en straff i frihet.

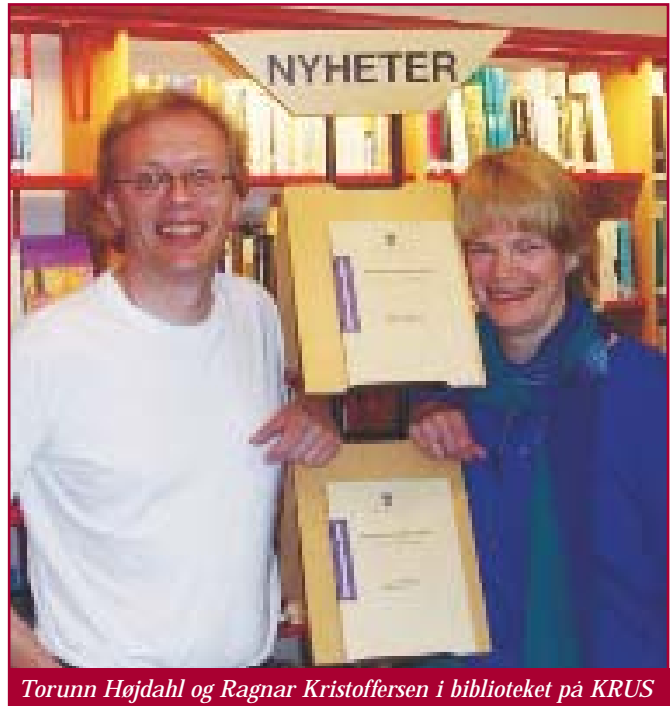
Ledelse og oppfølging av faglig virksomhet

I rapporten presenteres en del regionale resultater, som det vil føre for langt å gå inn på her. Generelt har regionene og

mange av enhetene jobbet med å styrke saksbehandlernes kompetanse. Det har vært gjennomført felles fagsamlinger, kurs, møter og temainnspeksjoner. Rutiner er endret, og rutinehåndbøker er skrevet. For friomsorgsledere er det en utfordring å bistå medarbeidere som sliter med saksbehandlingskrav og/eller med å gjennomføre program og profesjonelle samtaler. Dette gjelder særlig dersom de samtidig opplever press fra regionene om at resultatene i tildelingsbrevene skal oppfylles. Våre data viser at resultatkravene i styringsdokumenter er vanskelige å oppnå for friomsorgen. En del saksbehandlere og ledere opplever fortsatt et visst press mht. innholdet i gjennomføringsplanene, jf. prosentmålet. I tillegg kan overholdelse av to måneders fristen for iverksettelse av dommene bli vanskelig å overholde i fylkene som har stor økning i antall dommer.

Vi er opptatt av at det bør være best mulig samsvar mellom hva KSF og regionene forventer at det jobbes med, og hva de tilsatte i fylkene har av ressurser og prioriterer å jobbe med. Det er derfor viktig å avklare hvilke tiltak i straffegjennomføringen man har tro på kan gjennomføres med tilgjengelige ressurser og som samtidig kan virke kriminalitetsreduserende.

Vi mener det er behov for lederutvikling som fokuserer mer på teamarbeid og en mer konsistent lederutøvelse for å løse faglige utfordringer, jf. strategi for faglig virksomhet i kriminalomsorgen 2004-2007. Dersom de profesjonelle samtalene og programvirksomheten skal ha tilfredsstillende kvalitet og systematikk, trengs oppfølging fra ledelse lokalt og regionalt. Det er derfor ønskelig at det utvikles kvalitetsindikatorer på hva faglig og

Torunn Højdaahl og Ragnar Kristoffersen i biblioteket på KRUS

støttende ledelse i friomsorgen innebærer.

For å lykkes med programvirksomheten i friomsorgen er det nødvendig at leder sammen med regionen finner fram til hva som gir en effektiv gjennomføring. Videre må det sikres at programmene samsvarer med kravene i strategidokumentet. Valg av riktig program forutsetter en adekvat vurdering av domfeltes behov og hvilke forhold som utløser kriminalitet. Dersom man ikke sørger for å sette sammen domfelte som "matcher" programmet, kan resultatene til og med blir det motsatte av hva man ønsker oppnådd.

Lite er gjort for å følge opp vår anbefaling om å se nærmere på samfunnsnyttig tjeneste for å styrke eventuelle kriminalitetsforebyggende effekter. Friomsorgen bør ta kontakt med oppdragsgiverne og se nærmere på tilbudet deres. De bør i fellesskap forsøke å finne fram til på hvilken måte arbeidsplikten kan tilrettelegges for å styrke forebygging av ny kriminalitet. For eksempel kan man forsøke å

definere konkrete mestringsmål som domfelte kan trene på i tjenesten. Det bør også kartlegges om oppdragsgiverne kan styrke nettverket til domfelte, både under og etter soning, samt om de eventuelt kan tilby arbeid eller annen kontakt etter soning for dem som trenger det. Friomsorgen bør også kunne gi oppdragsgiverne veiledning i hvordan samtale med domfelte om forholdet til kriminalitet og framtidsplaner.

Samarbeid

Vår undersøkelse tyder på at det i flere fylker har vært vanskelig å finne egnede tiltak for domfelte med dårlig psykisk helse, ADHD og rusproblemer. Det har ikke vært lett å få til et samarbeid med psykiatrien og å få domfelte inn i et behandlingsopplegg, delvis fordi det hevdes at dommene ofte er for korte til at man rekker å etablere slike tiltak.

Friomsorgens arbeid med framtidplaner har et beskjedent omfang. Under ti prosent av fullførte dommer i 2003 fikk utarbeidet en framtidplan. Vi mener at arbeidet med frem-

◀ tidsplaner må tilpasses arbeidet med individuelle planer der det er aktuelt. Bruk av framtidspaner bør ses i sammenheng med andre former for framtidspanlegging, herunder individuelle planer for dem med ansvarsgrupper og planer i forbindelse med programvirksomheten. Bruk av ansvarsgrupper vil kunne styrke arbeidet med at domfelte får oppfølging etter soning.

Vår informanter blant påtalemyndighetene og dommere peker på viktige reservasjoner når det gjelder spørsmålet om det skal ilegges samfunnsstraff eller ikke. Det hevdes at sakene er ikke godt nok opplyst til at man kan avgjøre om samfunnsstraff er et riktig valg eller ikke. Det som skjer i retten avgjør ofte utfallet. Selv om det hjelper med personundersøkelse, ser det ikke ut til at det er tilstrekkelig. Det som etter-

spørres, er en beskrivelse av hva samfunnsstraff vil innebære for siktede og hva man antar å oppnå med straffen. Utfordringen består i om man kan få til noe her som ikke innebærer unødige merarbeid og som ikke endrer hovedprinsippet om friomsorgens rett til og ansvar for å fastsette gjennomføringsplanene for domfelte.

Anbefalinger

Rapporten fremmer noen anbefalinger til tiltak man kan jobbe videre med. Forslagene er ikke prioriterte, men nr. 1 og 4 er etter vårt syn viktige.

1. Resultatkravene til friomsorgen må bygge på samsvar mellom utfordringer og ressurser. Forholdet mellom utfordringer og ressurser kartlegges.
2. Det er behov for mer nøyaktig og fullstendig føring i KOMPIS med tanke på individuell oppfølging og videre evaluering.
3. I påvente av innføringen av OASyS er det viktig å sikre kriminalitetsfokus i kartleggingen. Økt kriminalitetsfokus også i individuelle og profesjonelle samtaler.
4. Begrunne bedre på hvilken måte innholdet i gjennomføringsplanene forventes å virke kriminalitetsforebyggende.
5. Friomsorgen og oppdragsgivere i samfunnsnyttig tjeneste bør i fellesskap avklare hvordan innhold og oppfølging med domfelte kan styrkes.
6. Det er viktig at alle domfelte får en evaluering/sluttsamtale om straffegjennomføringen.
7. Framtidspaner må ses i sammenheng med andre individuelle planer, for eksempel i ansvarsgrupper eller i programvirksomheten.

8. En kalender over regionenes programtilbud publiseres på hjemmesiden på intranettet. Det åpnes for deltakere i målgruppen fra alle enheter i regionen. Det utarbeides en plan for implementering av programmer i hver region.
9. I alle saker som kan egne seg, bør domfelte tilbys samtale med konfliktrådet.
10. Prioritere samarbeid med rusomsorg og psykiatri.
11. Det bør forskes mer på forebyggingseffekten av samfunnsnyttig tjeneste og programmene som friomsorgen benytter. ●

kriminalomsorgen.no

den offisielle presentasjonen av kriminalomsorgen på Internett

Endelig har arbeidet med å forberede kriminalomsorgen.no kommet i gang. En hurtigarbeidende gruppe har utredet målsetting / hva sidene skal brukes til, definert målgrupper for Internettpresentasjonen av kriminalomsorgen og utarbeidet utkast til mandat for hovedprosjektet. Gruppens enstemmige innstilling ble overlevert etatsledelsen 10. mai. Medlemmer av gruppen var

Grethe Rødskog Fodstad, KSF, leder
Terje Fredwall, KRUS
Jørgen Bryde, KITT
Liv Henly, Region nordøst
Geir A. Drolsum, Ringerike fengsel
Gunleik Kristensen, Oslo friomsorgskontor

Fra venstre, Terje Fredwall, Geir A Drolsum, Gunleik Kristensen, Liv Henly, Jørgen Bryde og Grethe R. Fodstad

Spåkule om framtidens kriminalitet og kriminalomsorg

Terje Osmundsen fra selskapet Futurpreview har holdt foredrag på KRUS om framtidens kriminalitet og kriminalomsorg

Av rådgiver Heidi Bottolfs,
Kriminalomsorgsavdelingen

Osmundsen var invitert av Høgskolegruppen som er nedsatt for å komme med en innstilling om innhold og organisering av den videre grunnutdanningen i kriminalomsorgen. Høgskolegruppen har som ambisjon å foreslå endringer i grunnutdanningen som er i samsvar med trender i samfunnet for øvrig og i kriminalomsorgen spesielt. Gruppen har derfor hentet informasjon og inspirasjon fra ulike kilder, både internt og eksternt i etaten. For at flest mulig skulle få glede av Osmundsens innlegg var foredraget åpent for alle i etaten. Rundt femti tilhørere fikk høre en engasjert Osmunden slik han så framtidens utfordringer for etaten på bakgrunn av generelle framtidsscenerier.

Hvor er vi på vei?

Osmundsen mente vi må utvikle scenariebaseret fremtidsberedskap. Vi kan forutse en del med bakgrunn i dagens trender, selv om vi vet allerede i dag at det er mye vi ikke kan forutse. Med dette komplekse utgangspunktet pekte Osmundsen på fire mulige samfunnstrender. I 'drømme-samfunnet' har maskinen overtatt alt arbeid, unntatt opplevelser, følelser og fantasi. Våre verdier får en dreining fra det materielle til det immaterielle. I "K- eller infosamfunnet" så står kunnskap, kompetanse og kreativitet sentralt. Vi ser en dreining mot individualisering og modernisering, samt at globalisering og fleksibilitet blir stadig

viktigere for oss. I 'risikosamfunnet' ser vi store klimaendringer, terrorisme, nye sykdommer og genmodifisering som skaper frykt og systemrisiko. I 'eksformasjons-samfunnet' ser man en motreaksjon på overflow av informasjon og relasjoner. Enkelte melder seg ut av informasjonsflyten.

Disse samfunnstrendene følger av endringer på verdensbasis, både politisk, sosialt og økonomisk. Blant annet ser vi at andelen av borgerkriger øker på verdensbasis. Den globale ulikheten skaper spenninger, bidrar til å legitimere terror, fundamentalisme og geopolitisk ustabilitet. Globaliseringen er kjennetegnet med nettverks-samfunnet der statlige og private aktører er knyttet til hverandre i et ikke atskillbart nettverk av relasjoner. I denne komplekse verden framstår kunnskap og kompetanse som de mest sentrale ferdighetene for å lykkes; "Knowledge is becoming the single most important company asset" som Osmundsen siterte forskeren Peter F. Drucker.

Det nye Norge

Vi vet allerede i dag at Norge, som de fleste land i Vest-Europa, snart vil måtte ta følgene av store demografiske endringer. For det først lever vi lenger og det blir født færre barn. Det fører til en aldrende befolkning som går under betegnelsen "rentenistsamfunnet". Sentraliseringen og urbaniseringen vil fortsette. Vi velger andre bo- og familiemønstre enn før. Flere bor alene

Leder av høyskoleprosjektet Suzanne Five, foredragsholder Terje Osmundsen, direktør ved KRUS Harald Føsker og sekretær i prosjektet Heidi Bottolfs. foto: GRF

og husholdningene blir generelt mindre. Dessuten blir vi mer mobile. SSB anslår at 50% av alle husholdninger vil være på flyttefot innenfor de neste fem år.

Osmundsen mener også at det er belegg for å forutsi økende kosmopolisme og etnisk mangfold enn tidligere. En forskjell fra våre skandinaviske naboer er at innvandring i Norge primært er familiegjenforening. Danmark og Sverige har sørget for å ha en vesentlig andel med arbeidsinnvandring som man mener har en heldig virkning for integrasjonen av hele innvandringsgruppen. Med innvandringen følger også et større religionsmangfold. Islam er den sterkeste voksende religionen i Europa. I Norge er det i dag rundt 70.000 muslimer.

Verdier i den nye tid

Osmundsen argumenterte for at verdistudier viser at vi nå ikke nøyer oss med selvrealisering som et endelig mål på toppen av Maslows behovshierarki. Vi ønsker også å finne meningen med tilværelsen. Han finner belegg for sin påstand i studier om folks oppfatning av egen lykke. Til tross for sterk vekst i GDP per capita så øker ikke det vår lykkefølelse.

I en interessant tabell viste Osmundsen verdienes ti-på-topp og ti-på-bunn liste. På innlisten er det først og fremst verdier knyttet til individet som dominerer. Vi er blant annet opptatt av frigjøring, lovforakt, hedonisme, likestilling, urbanitet, nærhet, forbruk, likestilling etc. Verdier i nedgang er toleranse, religion, status, ▶

◀ trygghet, anti-materialisme, konformitet, altruisme, likhet, lovrespekt, fornuft, puritanisme etc.

Individualiseringen av samfunnet er en del av vår personlighetsbygging og gjen-speiles på alle plan. Når det gjelder jobben innebærer det at vi har vanskeligere å skille denne fra vår fritid. Vi får flere venner gjennom jobben, men vi vil ikke at den skal være altoppslukende. Som konsumenter bruker vi mer penger på å kjøpe oss en identitet, og det er mer legitimt å synliggjøre våre verdier på en materielle måte.

I sum kan man si at det blir vanskeligere å se logiske og konsistente mønster mellom verdier, holdninger og atferd. Vi treffer valg ut fra situasjon og omstendighet, mindre ut i fra verdier, holdninger og sosiokulturelle forhold.

Økende kriminalitet og slettere moral

Det er en allmenn trend at moralen er svekket i forhold til lovlidighet. Blant annet er betalingsviljen mer sentral enn betalingsevnen. Forbruksforskere sier at det er personlig moral, og ikke hvor rik eller fattig man er, som bestemmer om man betaler regninger i tide eller ikke.

Oppsummert kan man si at kriminalitet i framtiden vil være preget av endrede toleransegrenser. Der hvor vi i dag har lokale og nasjonale bander, vil vi i fremtiden i økende grad se globale nettverk. Kriminaliteten vil også følge den allmenne teknologiske utvikling i gi seg uttrykk i former som cyberkriminalitet. De nye EU-landene fører også med seg organisert kriminalitet på en annen måte enn før. Det gjelder blant annet innenfor områder som narkotika, menneskehandel og prostitusjon, samt illegale aktører på legale markeder som eiendom og turisme. ●

VINN og Russland

Av rådgiver Torunn Højdahl, KRUS

Kort om fangebefolkningen

I februar 2004 var det 2812 innsatte i norske fengsler, derav 162 kvinner. Andelen kvinner i fengsler har de siste årene vært ca 6. % av fangebelegget. Av kvinnene som satt i fengsel, hadde 29 % en dom på inntil 90 dager og 51 % en dom på inntil ett år. I Norge er det relativt få kvinner som soner lange dommer, og åtte kvinner har en drapsdom (5 %). Den største andelen av kvinnene har narkotikadommer (40 %) eller tyveridommer (12 %). I 2003 gjennomførte 99 kvinner samfunnsstraff (12,6 %) av totalt 1352 domfelte.

Til sammenlikning er det 850.000 innsatte i russiske fengsler, derav 150.000 i varetekt. 621.000 har meldeplikt til friomsorgen. De har betinget dom, bor hjemme og jobber som vanlig. Russland er sammen med USA og Rwanda det land i verden som Amnesty hevder har flest fanger i forhold til befolkningen. Tall fra statistisk sentralbyrå i Norge viser at fangetallet i Russland var 685 pr. 100000 innbyggere, Amnesty viser 700 fanger pr. 100.000 innbyggere. I Norge er det ca. 65 fanger pr. 100000 innbyggere.

Levekårsundersøkelsen og kvinner

I en levekårsundersøkelse av innsatte i norske fengsler viser resultatene at mange av kvinnene hadde ulike oppvekstproblemer. Flere enn en tredjedel av kvinnene i utvalget hadde ikke vokst opp med begge foreldrene. De hadde opplevd alvorlige motsetninger i barndomshjemmet og hadde foreldre eller foresatte med rusproblemer. Over en fjerdedel av kvinnene hadde opplevd mishandling og

vært i kontakt med barnevernet. Flere enn en tredjedel hadde kronisk sykdom. Nær halvparten brukte narkotika nesten daglig og hadde tatt stoff med sprøyte siste måned før fengsling. Cannabis, amfetamin, Rohypnol, Temgecic og heroin var blant de mest brukte stoffene. Kvinnenes debutalder som stoffmisbrukere var gjennomsnitt 14 år. I utvalget hadde 37 % av kvinnene barn (Friestad og Hansen 2004). Resultatene fra levekårsundersøkelsen gir oss indikasjoner på at mange domfelte kvinner har svært sammensatte problemer og sliter med mange forhold i livet sitt. Dette har vi tatt fatt i når vi har omarbeidet og skrevet

et nytt tema i utgave to av VINN i 2004.

VINN i oppdragsanstalter, fengsler, rusomsorg og krisesenter

VINN samtalegrupper bygger på det som i faglitteraturen betegnes som kognitiv teori. Kognitiv teori handler om vår evne til å bearbeide informasjon, huske, formidle og forstå. For å svare på og handle i forhold til omgivelsene på en hensiktsmessig måte må individet kunne identifisere, forstå, oppbevare og bruke informasjon. Nøkkelen til disse prosessene er språk. Uten språk og begreper knyttet til fenomener rundt oss, er det begrenset hva

slags identifisering og tenkning som kan finne sted. Gjennom å diskutere temaer i samtalegruppene kan deltakerne utvikle felles begreper som gjør videre refleksjon mulig. I neste omgang vil dette kunne danne grunnlaget for at man kan gjøre nye valg i viktige situasjoner.

Et viktig samtaleverktøy i VINN er "den motiverende samtale" (Miller og Rollnick, 1991 2001, Les mer i *Aktuelt for Kriminalomsorgen* nr. 2, 2003:15). Modellen har grunnlag i et menneskesyn vi finner innenfor humanistisk psykologi; alle kan gjøre forandringer når de forsøker å ta ansvar for sine egne liv. I tråd med dette fokuseres det på individets muligheter og ressurser. Gruppeleders rolle er å assistere og kanskje påskynde naturlige endringsprosesser og å utforske ambivalens. Miller og Rollnick er opptatt av at mennesker som skal endre seg, må være klare for en endring, villige til å endre på noe, ha evne, tro og kompetanse til å gjennomføre og mestre endringen (Miller og Rollnick, 1991).

På norsk er ordet "VINNE" synonymt med "seire", "komme til topps", "erobre" eller "trekke det lengste strået". Vi har et håp om at deltakerne kan "vinne" over sitt rusmisbruk, se alternativer og "vinne" over eventuell kriminalitet og få et bedre forhold til sine barn. VINN kan bidra til at deltakerne setter grenser og ser mulighetene for hvordan de kan komme seg ut av et vanskelig eller voldelig forhold til en mann. Målet med VINN er at kvinner som deltar i samtalegruppene, får utvidet sine kunnskaper, får større selvinnsett, sosiale ferdigheter og finner fram til og velger nye alternativer i sine liv i stedet for kriminalitet.

Temaene i VINN er omfattende og samtidig konkrete

1. Bli kjent med hverandre
2. Identitet og selvbylde, hvem er jeg?
3. Åpenhet og kommunikasjon
4. Endring og verdivalg
5. Rus og avhengighet
6. Sinne
7. Grenser i forhold til andre
8. Sorg og tap
9. Barn
10. Vold
11. Nettverk og relasjoner
12. Avsluttende samling

Temaene er av allmenmenneskelig natur, og mange av temaene kan derfor være like relevante for menn og kvinner. Mennesker som ønsker å utvikle seg, som ønsker å endre på noe i livet sitt eller komme seg ut av en fastlåst posisjon, kan ha nytte av å arbeide med temaene i håndboka. En mulig kritikk mot VINN er at temaer som vold, forhold til barn og sorg er tunge å snakke om i en gruppe og bedre egnet for individuelle samtaler. I mange fengsler viser det seg vanskelig å få terapitimer eller individuelle samtaler. I disse sammenhenger mener vi allikevel at VINN kan være et alternativ for å starte en endringsprosess.

En forutsetning for at samtalegruppene skal fungere utviklende og vekstfremmende, er at gruppelederne møter deltakernes behov for *trygghet, selvrespekt, tilhørighet og opplevelse av verdighet*. Grunnlaget for enhver endring, uavhengig av metoder og teknikker, er opplevelsen av å bli møtt med en aksepterende og forståelsesfull holdning. Empati er et begrep som representerer nettopp en slik holdning og væremåte hos enhver rådgiver, behandler, fengselstilsett eller gruppeleder. Når vi skal gi opplæring i denne

empatiske og humanistiske tilnærmingen, har vi håp om at det kan være et bidrag i retning av å få til en mer human fangebehandling i Russland. VINN er således en liten "brikke" i en større humaniseringsprosess og et bidrag i en dialog med russiske teoretikere og praktiskere. Vi ønsker å skape en faglig plattform der vi deltar som likeverdige partnere og lytter til hverandres erfaringer. Kriminalomsorgens sentrale forvaltning ønsker at VINN skal bygge på metodene som benyttes ved krisesentrene, og at VINN skal bidra til at kvinner kommer ut av "offerroller". Vi mener at VINN kan bidra til at kvinnene finner fram til valg og alternativer i livet som gjør dem mindre utsatt for vold, og at de øker tilliten til egen mestring. Ståle Sårheim ved Høgskolen i Bodø tok i 2003 initiativ til at VINN skulle oversettes til russisk og benyttes ved The Pomor State University. Høsten 2003 besøkte en delegasjon fra norsk kriminalomsorg Mozhaisk fengsel i Moskvaområdet. Vi hadde faglige diskusjoner med oppdragere og ledelsen i fengslet om samtalegrupper for kvinner i russiske og norske fengsler. Vi var observatører på en samling med åtte innsatte og en oppdrager. Denne dagen var temaet barmhjertighet. Vi fikk mulighet til å spørre deltakerne om hvilke tema de synes var aktuelle i en samtalegruppe. Kvinnene var opptatt av hvordan de kunne få det bedre sammen i fengslet. I tillegg opptok rusproblemer flere av deltakerne. På bakgrunn av besøket i Mozhaisk kvinnefengsel i Moskva-regionene, erfaringer med VINN i norsk kriminalomsorg og politiske føringer i Norge, er VINN omarbeidet. Vi har skrevet et eget kapittel om vold og endret kapitlene som handler

om rus, barn, endring, relasjoner og nettverk. I november 2004 planlegges opplæring i Russland som et samarbeidsprosjekt mellom Justis- og politidepartementet, Kriminalomsorgens utdanningscenter KRUS, Høgskolen i Bodø og The Pomor State University i Arkhangelsk. Deltakere fra kriminalomsorgen i Arkhangelsk og Moskva-regionene, rusinstitusjoner og krisesentre i Russland inviteres til å delta. ●

¹ Norge har en befolkning på 4577200 personer.

² I hele 2003 ble 868 kvinner satt inn i norske fengsler.

Litteratur

- Bottolfs, H. (2004): Varetaktsprosjektet. *Aktuelt for kriminalomsorgen* nr. 1.
- Fodstad, G.R. (2004): Når er nok? Spør professor i kriminologi. *Aktuelt for kriminalomsorgen* nr. 1
- Friestad, C. og Hansen, I.L.S. (2004) Levekår blant innsatte. Fafo rapport 429
- Højdah, red. (2002): Vinn-program for kvinner. KRUS håndbok 1/2002
- Jonassen, W (2004): Hvordan kan kunnskap om krisesenterbrukere bidra til å forebygge vold mot kvinner? Paper til konferanse i Arkhangelsk 2004
- Leiksett, K. 2003: Faglige utfordringer i kriminalomsorgen. *Aktuelt for Kriminalomsorgen* nr. 2.
- Miller, W. R. & S. Rollnick (1991): Motivational interviewing – preparing People to Change addictive Behaviour. New York/London: The Guilford Press.
- Miller, W. R. & S. Rollnick (2002): Motivational Interviewing – preparing people to change. Second edition, New York/London: The Guilford Press

De innsatte ønsker å lære mer

Hva skal de lære, hvordan skal de lære

Prosjektgruppen: överinspektör Voukko Karsikas, Finland, seniorrådgiver Torfinn Langelid, Fylkesmannen i Hordaland, programsamordnare Svenolov Svensson, Kriminalvården i Sverige og undervisningsleder Kaj Raundrup, Kriminalforsorgen i Danmark.

Tekst og foto:
Grethe Rødskog Fodstad,
Kriminalomsorgsavdelingen

Nordisk Råd vedtok i 1999 en rekommendasjon om fengselsundervisningen i et nordisk perspektiv. Nordisk Ministerråd ga midler til å gjennomføre en kartlegging av fengselsundervisningen i Danmark, Finland, Norge og Sverige. Ministerrådet ba spesielt om å knytte den til voksenopplæringen i samfunnet for øvrig. Undersøkelsen er omtalt i *Aktuelt for kriminalomsorgen 5-2003*. For å informere, drøfte og følge opp rapporten inviterte Fylkesmannen i Hordaland og den nordiske prosjektgruppen til seminar i slutten av mars.

De fellesnordiske anbefalingene er

At undervisningsmyndighetene i de nordiske land gjennom lovverket uttrykker en klar rett og et ansvar for at straffedømte får den samme rett til opplæring som øvrige samfunnsborgere. At man i størst mulig grad imøtekommer prinsippet om

normalisering ved å ta i bruk samfunnets ordinære tilbud som for eksempel skole, bibliotek, behandlingstilbud med mer. Her anbefalt man frigang fra lukkede anstalter og mer bruk av åpne anstalter. At det utarbeides konkrete planer og rutiner for samarbeid mellom kriminalomsorgen og de ulike aktørene på sentralt, regionalt og lokalt nivå. At uansett hvilke modeller som velges, må det være en forutsetning med en pedagogisk ledelse som kvalitetssikrer opplæringsvirksomheten. At man tar utgangspunkt i prinsippet om livslang læring med nødvendig tilpasning til denne spesifikke undervisningsgruppen. At undervisningsmyndighetene og kriminalomsorgen drøfter omfang av, behov og typer undervisning som bør tilbys. At fangenes behov for aktivisering skal være utgangspunkt for vektlegging av de ulike aktivitetene i fengslene. At det bør være en fleksibel tilrettelegging av undervisningen og en kombinasjon av

arbeid, skole, programmer og andre godkjente aktiviteter. At opplæringen ivaretas av pedagogisk personale med høy kompetanse. At den innsatte får fastsatt sin realkompetanse og settes i fengsel som kan gi de rette opplæringstilbud eller aktuell frigang. At det gjennomføres systematisk rapportering, evaluering og forskning innenfor fengselsundervisningen. At kontakten mellom institusjonene og det ordinære samfunn utvikles/forbedres.

Glimt fra innlegg og debatt

På konferansen ble det sterkt fremhevet av flere deltakere at det vil lønne seg samfunnsøkonomisk å satse på fengselsundervisning. Man får det mangedobbelte igjen med avskrivning bare på noen år fordi undervisning og andre tiltak under soning fører til lavere tilbakefall. Under diskusjonen om rapporten fremhevet blant andre fengselsdirektør Are Høidal, Oslo fengsel,

at det nå er laget mange nok rapporter – nå kreves handling. Han minnet også om betydningen av kvalitative målinger og faren ved at "Det som ikke måles ikke blir gjort." Fra svensk side påpekte studierektor Lena Axelson, Nasjonalt centrum för flexibelt lärande, behovet for økt fokus på å lære seg å lære, begrepet livslang læring og samspill mellom de ulike parter. - Fengselsundervisningen bør være en del av samfunnets voksenopplæring, sa hun. Hun viste også til behovet for vurdering og forskning: hva gjør vi for hvem og til hvilken nytte? Visedirektør Anette Esdorf, Kriminalforsorgen i Danmark var opptatt av hva vi konkret kan bruke det nordiske perspektivet til. Hun viste til likhet mellom holdninger og prinsipper, men ulik organisering av fengselsundervisningsfeltet. - Hensikten med undervisning er den samme i som utenfor kriminalomsorgen, påpekte hun. - Kriminalitetsforebygging er en sidegevinst. Fra norsk side trakk Kjellbjørg

Pausesamtale mellom rådgiver Vigdis Endal, KSF, fengselsleder Sigurd Schultz, Bodø overgangsbolig, kontorsjef Inger Marie Fridhov, KRÅD og rådgiver Bård Frydenlund, Oppføringsavdelingen i KUF.

ens de soner dette og av hvem?

Lunde frem at undervisning er et positivt element og har status i fengselslivet. - Man bør få et bredere tilbud og flere aktører må med. IKT og sikkerhetsaspektet er løsbart om vi vil, fremhevet hun og minnet om at vi lever i et rettighets-samfunn og at bolig og skole må følges opp av de ansvarlige for disse områder. Assisterende direktør i Kriminalomsorgen region sørvest, Agnes Inderhaug, etterlyste spesialpedagogene i fengselsundervisningen og et tilbud som løper jevnt gjennom hele året. Avdelingsdirektør Andreas Skulberg, KSF, trakk frem behovet for gjensidig forpliktende samarbeidsavtaler med alle forvaltnings-samarbeidspartene. Han etterlyste også en helhetlig tilnærming og minnet om nødvendigheten av å se på kvaliteten av det tilbudet som gis. Leder av Bodø overgangsbolig, Sigurd Schultz, minnet om at de som kommer til tilbudene ikke nødvendigvis var de som skulle ha dem. Han så frem til at kartleggingsverktøyet kom på plass. Ulf Jonsson, Kriminalvårdsstyrelsen i Sverige minnet om at målet først og fremst er å kunne fungere i et demokratisk samfunn.

Sett fra en kriminologs side

Professor Nils Christie fremhevet at det er viktig å få alminneliggjort den innsatte. - Skole er vi vant til, det er en del av det alminnelige samfunnet som hele befolkningen er gjennom. Fengsel derimot er et spesielt sted du er fordi du er kriminell. Han mente det var viktig å stå i mot tendensen med en fastere tilknytning mellom fengsel og skole. - Programmer vil vise seg å ikke

gi noen bedret situasjon for de innsatte uten store endringer i fengselssystemet. Skolen skal ikke være en integrert del av fengselssystemet, fordi spesialister ansatt der blir kastrert. Man trenger hjelp utenfra, sa han og advarte mot en tendens til å innkapsle sine egne eksperter til å studere seg selv. Dessuten var han skeptisk til straffegjennomføringsloven fordi det er betenkelig med så mye makt i etaten.

Voksenopplæring, med perspektiv på fengselsundervisningen

- Godt voksne med lite formell utdanning kan ha ganske mye realkompetanse, sa direktør ved VOX – Norge, Turid Kjølseth. Hun viste til kompetansereformen som skal bidra til å dekke samfunnets, arbeidslivets og den enkeltes behov for kompetanse. Den omfatter alle voksne både i og utenfor arbeidslivet. Reformen er et samarbeid mellom arbeidslivet, utdanningssystemet og myndighetene. Alle som er født før 1978 og ikke har gjennomført grunnskolen, eventuelt videregående skole eller høyere utdanning har rett til å få sin realkompetanse vurdert og få opplæring i forhold til sitt behov. Ved å få dokumentert sin realkompetanse kan en lettere komme inn i arbeidslivet og få avklart hva en eventuelt ønsker å utvikle videre. - Det er viktig å sette støtten enda sterkere inn for dem som trenger det, for deres egen del og for samfunnet, sa hun. Den enkelte kan kontakte sin kommune for å få mer informasjon om retten til grunnskole. Kontakt fylkeskommunen for mer informasjon om retten til videregående opplæring. ●

Post 70 Tilskudd til frivillige organisasjoner

Statsbudsjettet 2004 kapittel 0430
Kriminalomsorgens sentrale forvaltning

*Av rådgiver Bente Gøril B. Sandahl,
Kriminalomsorgsavdelingen*

Justisdepartementet har nå ferdigbehandlet søknadene og fordelt midlene på kap. 430, post 70. Frist for å søke midler var 1. februar 2004, og det var i år 22 søkere på post 70. Ved vurdering av søknadene er det lagt vekt på de politiske føringene som fremgår av St. meld. nr. 27 (1997-98) og St prp nr. 1 (2003-2004), kriminalomsorgens hovedmålsetninger, samt bredde og variasjon i

tilbudet. Departementet prioriterer å gi tilskudd til organisasjoner som kriminalomsorgen har inngått et lengre samarbeid med. I alt er 13 av søkerne tildelt midler.

Posten dekker blant annet Norges tilskudd til Nordisk samarbeidsråd for kriminologi, Fretex Elevator og mindre tilskudd til frivillige organisasjoner, hvor hoveddelen av organisasjonens aktiviteter finansieres fra andre kilder. Fordelingen av post 70 er i 2004:

Statsbudsjettet 2004 - Kap. 430, post 70

Post 70	
Til fordeling	11 239 000
Øremerket:	
Nordisk samarbeidsråd for kriminologi	599 376
Fretex Elevator	4 744 000
Foreningen for fangers pårørende	717 000
Livet etter soning	518 000
Barn	400 000
Alternativ til vold	1 000 000
Juss-Buss	30 000
Sum fordelt	8 008 376
Rest å fordele	3 230 624

Søker	Tildelt beløp
Sandefjord fotball	0
Blomsterdalenkollektivet	0
Urtehagen	100 000
Kontakt- og servicesentralen Kragerø	0
Røde Kors visitørtjeneste	300 000
Vardeteateret v/Jo Skjønberg	100 000
Kirkens sosialtjeneste	960 000
Stiftelsen Rus-Nett	100 000
Våle Kirkekor	50 000
Freselsarmeens fengselsarbeid	318 000
Kirkens fengselsarbeid (Kifa)	100 000
Maritastiftelsen	150 000
Prison Fellowship Norge	0
WWW.straffet.com	0
Brobyggerprosjektet v/primærmedisinsk verksted	400 000
Forum for kristent arbeid i kriminalomsorgen	0
Stiftelsen pinsevennenes evangeliesenter	0
Norsk musikkråd	435 000
Straffedes organisasjon i Norge (SON)	100 000
Oslo Vineyard ettervernsarbeide	0
Bymisjonssenteret i Tøyen kirke	120 000
Voksne for barn	0
Sum	3 233 000

Karl den sarte sjel

av og med innsatte på Ila

De innsatte på Ila fengsel-, forvarings- og sikringsanstalt har skrevet en teaterforestilling om forvaring og spilt fem forestillinger for folk av de fleste kategorier innen kriminalomsorgen, samarbeidende instanser og andre interesserte.

30

Tekst: Grethe R. Fodstad

Ila fengsel og sikringsanstalt ble omgjort til forvaringsanstalt for menn i 2002. Den lange rugetiden for forvaring, politiske innspill og taktikk underveis og hva som møter den enkelte som dømmes til forvaring, er stykkets tema. Fremveksten av forvaringsordningen gjøres levende ved at stykket følger oppveksten til det som viser seg å være to halvbrødre som møtes på Ila som innsatte. Produksjonen er blitt til i samarbeid mellom de innsatte, stykkets instruktør Jo Skjønberg, skoleavdelingen i fengselet - som hører inn under Rud videregående skole - og Vardeteateret. Den har vokst seg frem siden høsten 2003. Opplegget er svært ulikt "Endgame" av Becket som Ila spilte i fjor i Jan Jønssons regi. Den ble spilt på engelsk og i hel lengde. De få innsatte som var med leverte fantastiske prestasjoner, men noen skuespillere trakk seg underveis og Jønsson måtte overta den største rollen. Skuespillere og andre ansatte ved Nationaltheatret som var i planleggingsfasen på sin oppsetning av Sluttspill (Endgame) overvar oppsetningen av Endgame på Ila og fant at dette var nok noe

langt og krevende for en ordinær teateroppsetning. Da de spilte stykket vel et halvt år senere på Thorshovteateret var det i forkortet utgave på norsk. Også til denne oppsetningen har store skuespillere funnet plass blant publikum i den fullsatte aktivitetssalen. Både Espen Skjønberg, far til instruktøren, og Mona Hofland virket som stykket gjorde dypt inntrykk på dem. De ser en godt spilt forestilling hvor skuespillerne er de sentrale denne dagen og deres kloke instruktør har bidratt til å få frem den enkeltes muligheter - som er store. Navnet på stykket stemmer - Karl har en sarte sjel. Varheten og refleksjonen de innsatte er tegnet med, gjør inntrykk. Justisministeren og hans politikermedhjelpere tegnes med raus ironi og humor. Stykkets narr - fortelleren - bidrar til at dette ikke blir navlebeskuende. Dansenummeret bidrar også til å heve forestillingen langt over det misjoneerende. Den spillegale politikerens spilles treffsikkert av Geir som er eldst av skuespillerne, 44 år, og har den lengste dommen, 15 års forvaring med en minstetid på 10 år. Hver enkelt av de medvirkende innsatte presenterer seg innledningsvis med doms-

Erle og Geir. Foto: Jan-Erik Østlie, Aktuell for Norsk fengsels- og frimsorgsforbund

lengde. Teaterlærer Erle Skaar spiller alle kvinnerollene. KSF får sitt i stykket, de mye etter spurte forskriftene til forvaringsordningen ble først klare omtrent samtidig med forestillingen. Etter forestillingen fikk vi stille spørsmål til skuespillerne. Det ble mest takk, stykket sa så mye. Lars kom frem. Dagen etter skal han løslates etter nær syv år på Ila. Forestillingen er en dramatisering av hans livshistorie. Han har skrevet den ned mens han, og andre av skuespillerne, fulgte skrivekurs i anstalten. Jeg sykler mettet med sterke inntrykk hjem til familien. Det er forsiktig vårsol. De første hvitveisene titter frem i skog-

kanten. Hva venter de innsatte når de forlater Ila etter soningen og hvilke muligheter øyner de selv? Og før det, hva når teaterjubelen og oppmerksomheten har lagt seg og det blir stille i anstalten? Forstår omgivelsene hvor krevende det er å få testet sine grenser og lykkes for så å gå tilbake til en situasjon som menig innsatt? Og de andre som ikke er med, som kanskje ikke får bruke aktivitetssalen som de vil underveis, unner de sine medinnsatte å være med på denne prosessen og få stor suksess? Utfordringen blir å få dette til å oppleves som et positivt løft for hele anstalten. Det fortjener denne glimrende oppsetningen! ●

Soningskøen ned ved utgangen av første kvartal 2004

Soningskøen har blitt kortere. Tendensen fra forrige telling av køen fortsetter.

Av underdirektør
Torgeir Heimli,
Kriminalomsorgsavdelingen

Det var en nedgang i soningskøen på 243 dommer ved utgangen av 1. kvartal i år. Køen tilsvarer full drift av et fengsel med 505 plasser i ett år. Det er en nedgang på 36 plasser fra nyttår. Ved forrige telling, 31.12.03, tilsvarte køen full drift av et

fengsel med 541 plasser i ett år.

Om lag 3/4 av køen består av dommer på under 90 dager, med en gjennomsnittlig domslengde på 38 dager.

Hoveddelen av soningskøen er på Østlandet. Regionene Øst og Nordøst har til sammen 53% av dommene i restansen. ●

Utviklingen av soningskøen fordelt på kriminalomsorgsregion

Region	31.03.03	30.06.03	30.09.03	31.12.03	31.03.04	Differanse 31.12.-31.03.
Øst	1 117	1 086	1 059	1 034	808	-226
Nordøst	331	331	234	403	445	42
Sør	96	108	62	80	108	28
Sørvest	55	184	136	51	89	38
Vest	615	548	624	567	448	-119
Nord	548	556	518	462	456	-6
Totalt	2 762	2 813	2 633	2 597	2 354	-243

Gjennomsnittlig domslengde i hele køen er på 78 dager.

Hovedverneombudets stenging av Molde fengsel

Av underdirektør
Torkell Roar Hoel

Det sentrale arbeidsmiljøutvalget i kriminalomsorgen hadde møte 16.4.2004. Bakgrunnen for møtet var hovedverneombudets vedtak om å stenge Molde fengsel på grunn av sykdomsfrembringende soppsporer. Målet med møtet var å utveksle erfaringer mellom de som hadde vært involvert i saken. Derfor var

også regional og lokal ledelse invitert, i tillegg til det lokale verneombudet og den lokale bedriftshelsetjenesten. Kommunikasjon og rolleavklaring var sentrale temaer på møtet.

Arbeidstilsynet opphevet stengingsvedtaket en uke senere fordi helsefaren ved fengslet ikke var akutt. Det var således enighet om at det forelå fare for arbeidstakernes

liv og helse. Stansingsretten etter arbeidsmiljøloven § 27 er imidlertid knyttet til en akutt situasjon hvor faren ikke kan avverges på annen måte.

Inntrykk jeg sitter igjen med etter møtet er blant annet at det er mange personer og nivåer som er involvert i en slik sak. Det er derfor viktig med en godt utbygget vernetjeneste som kan håndtere arbeidsmiljøspørsmålene lokalt. Flere mente

dessuten at arbeidsgiver bør være mer aktiv med å informere vernetjenesten om forhold som kan ha betydning for arbeidstakernes liv og helse. Også de sakkyndiges rolle og måte å kommunisere på ble diskutert. Flere kommenterte også hvor uheldig en gammel bygningsmasse er for arbeidsmiljø og for soningsforhold. ●

Hustad leir

Hovedverneombudet for Kriminalomsorgen stengte i vår Molde fengsel, kapasitet på 12 lukkede plasser, se egen orientering. Umiddelbart etter stengning ble det satt i gang utbedringsarbeider i fengselet. De består i utvendig drenering, spesialvasking av innvendige murvegger for å fjerne sopp/mugg,

utskifting/fjerning av trepanel og innvendig trapp. Arbeidstilsynet har gitt frist til 01.10.04 om å bedre innklimaet.

Kriminalomsorgen har funnet egnede midlertidige erstatningsplasser ved Hustad leir, som ligger 4-5 mil fra Molde i Fræna kommune. Statsbygg, arkitekt og Molde fengsel

utarbeider en plan for hvordan en fengselsavdeling kan tilpasses i den opprinnelige siviltjenesteleiren. Dersom planarbeidet følger antatt fremdrift, kan bygningsarbeider gjennomføres etter fellesferien, og avdelingen stå ferdig innen utgangen av inneværende år. ●

Aktuelt gratulerer

Torbjørn Nygård, 35, Telemark friomsorgskontor som i vinter ble verdensmester i hopp for veteraner i klasesene K60 og K90 i Reit im Winkl.

Norge fikk sølv i lagkonkurransen etter Finland, Tyskland ble nr tre.

Forebyggende perspektiver i sosialt arbeid

32

Fra venstre Hans Petter Larsen, Heidi Bottolfs og Erik Såheim.

Av Torunn Højdahl, KRUS

Praktikere og teoretikere var samlet i Arkhangelsk i Russland i mai 2004 i regi av Pomor III-prosjektet. Ståle Sårheim fra Høgskolen i Bodø hadde i samarbeid med Det norske Pomor Universitetscenter i Arkhangelsk ansvar for konferansen. Fra Kriminalomsorgen deltok Lisbeth Sollied, Torunn Højdahl, Hans Petter Larsen, Erik Såheim, Bernt Nordhaug og Heidi Bottolfs. De to sistnevnte innledet om "Internasjo-

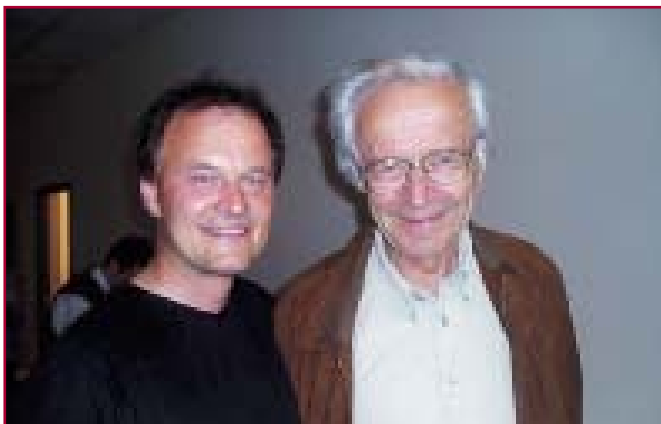
nalt samarbeid mot en human straffegjennomføring", og om "Varetektinstituttet i Østersjøregionen". (jf. *Aktuelt for kriminalomsorgen* 1/2004: 25). Torunn Højdahl fra KRUS presenterte VINN for russiske og norske samarbeidspartnere. (se side 26-27 i dette nr. av *Aktuelt*)

Dekan Marisa Malik fra fakultet for psykologi og sosialt arbeid i Arkhangelsk formidlet hvilke konsekvenser den totalitære sovjetperioden har hatt for sosialt arbeid og kritisk

forskning. I denne perioden fantes ikke et sosialt hjelpeapparat som kunne bistå familier i nød. Hun hevdet at 48 % av familiene har inntekter under eksistensminimum. I overkant av 650000 barn er foreldreløse, og 248000 foreldre fikk administrativt straff for ikke å oppfylle foreldreforpliktelse. I sovjetperioden ble ikke problemer i samfunnet beskrevet i forskningslitteratur. Det var ingen system- eller kritisk analyse av sosiale vanskeligheter. Forskningsrap-

porter som påpekte mangler i samfunnet, ble sensurert. Konsekvensene er at Russland må bygge opp et sosialt forebyggende hjelpeapparat og et kritisk forskningsmiljø. I den anledning ønsker de samarbeid med andre nasjoner, deriblant Norge. Deltakerne på konferansen var opptatt av forebyggende perspektiver i rusfeltet, kvinner og vold, kjønnsproblematikk, barn og familier og å forebygge kriminalitet. Både ideelle organisasjoner som Røde Kors,

Prosjektleder Ståle Sårheim og professor Nils Christie.

konfliktmegling, program og alternative straffereaksjoner er viktige bidrag i en forebyggingsprosess. Familierådslagning, muligheter for å flytte barn, subjektive relasjoner i læringsprosessen og problemer og utfordringer ved sosialt arbeid i fengsler ble belyst av praktikere og teoretikere.

Professor Nils Christie presenterte i sitt foredrag hvordan man kan bearbeide konflikter i det moderne samfunn. Han vektla at det ikke finnes kriminelle handlinger, men uønskede handlinger. Utfordringen blir da hvordan man skal møte de uønskede? Han oppfordret, litt enkelt sagt, alle til å være snille med hverandre (jf. *Aktuelt for kriminalomsorgen* nr. 1 2004:14).

Deltakerne besøkte et høyriskofengsel, sosialsenter for barn og familier, krisesenter og sosialarbeiderutdanningen.

Vi fikk høre om en rekke forebyggende russiske og norske prosjekter som det blir for omfattende å gjengi her. Vi gir derfor noen korte glimt av hva som ble presentert på konferansen under overskriften "Kvinner og vold".

Kvinner og vold i Norge

Seniorrådgiver Wenche Jonassen fra Nasjonalt kunnskapscenter om vold og traumatisk stress i Oslo presenterte en studie av hvem som oppsøkte krisesentrene i Norge

2003. Nær 90 % av kvinnene (1949) som bodde på krisesentrene i 2003, var mellom 18 og 49 år. Av disse var 28 % (554) sysselsatt, mens blant kvinner generelt i samme aldersgruppe var 78 % i arbeid i 2002. Johannesen påpekte de enorme forskjeller det er mellom kvinner generelt, og de som oppsøker krisesentrene.

Seniorrådgiver Wenche Jonassen

Minst tre ganger så mange av krisesenterbeboere mottar offentlig støtte, lever av overføringer, som trygd, pensjon eller sosialhjelp. 42% av kvinnene hadde barna med seg på krisesentrene. 40 % av kvinnene kom fra andre land eller hadde kulturell tilhørighet i andre land. 66 % av kvinnene var gift eller samboende med voldsutøver. 30 % av kvinnene kom fra land i Afrika, Asia og Sør-Amerika. Kun 28 % av kvinnene var i lønnet arbeid. Dobbelt så mange av kvinnene med utenlandsk opprinnelse er hjemmenværende. Blant overgriperne var 36% i lønnet arbeid og 26 %

Professor Siv Oltedal og rådgiver Torunn Høydahl.

mottok offentlige overføringer. Hun oppsummerte hvilken kunnskap registreringsstudien har gitt, slik: Krisesenterbrukerne er kvinner som i stor grad lever på overføringer og er avhengig av en forsørger. En stor andel av voldsutøverne mottar stønader og trygd. To av tre av krisesenterbeboerne hadde psykiske skader etter overgrepene. Andel utenlandske brukere er økende.

Statsadvokat Kaja Strandjord snakket om vold i nære relasjoner og fremhevet betydningen av at vold skal oppfattes som et offentlig ansvar. Slik vold foregår oftest uten vitner tilstede. Hun var opptatt av at politiet må møte voldsutsatte kvinner på en empatisk måte.

Professor Siv Oltedal

formidlet hvordan hun benytter narrativer (fortellinger) i intervjuer med norske og russiske kvinner som har vært utsatt for mishandling. Hun spør kvinnene om hvorfor fortellingene er verdt å berette, hvilke "plot" som er viktige for kvinnene, hva de har lært av historien de forteller, hvordan problemer ble løst og hvordan fortellingen endte. Felles for kvinnene i begge land var at de hadde venner som forstod situasjonen, og som de stolte på. Vennskap og nærhet til en annen var viktig for å komme seg ut av et mishandlingsforhold.

Refleksjoner

Konferansen klarte å knytte sammen deltakere fra universiteter, høyskoler, frivillige etater og organisasjoner både på russisk og norsk side. En tanke flere av oss nær 30 deltagere fra Norge hadde, var at vi måtte dra til Russland for å bli kjent, utveksle kunnskap, knytte nettverk, diskutere teori, forskning og praksis.

Vi er opptatt av å være likeverdige partnere i samarbeidet med russiske praktikere og teoretikere. Russerne etterspør i tillegg konkret bistand og gode erfaringer de kan benytte seg av for å bygge opp et forebyggende hjelpeapparat og for å få et faglig innhold i varetaksarbeidet og i straffegjennomføringen. De er interessert i å iverksette konkrete tiltak som er effektive og som hjelper. ●

¹ Norske deltagere kom fra: Tyrillistiftelsen, Røde Kors, Konfliktrådet, Universitetet i Oslo, Trondheim kommune, Statsadvokatembetene, Bergenslinikkene, Nasjonalt kunnskapscenter om vold og traumatisk stress, kommunalt ungdomshjem, Trondheim kommune, Ullersmo- og Bredtveit fengsler, fylkesarbeidskontoret, Justisdepartementet og Kriminalomsorgens utdanningscenter KRUS og tilsvarende på russisk side. Pomor-III prosjektet skal bidra til å styrke det internasjonale perspektivet og å utvikle demokratiske og humane verdier i sosialt arbeid i Russland og i Norge. Prosjektet er finansiert av Senter for internasjonal universitetssamarbeid, Norges forskningsråd, Utenriksdepartementet og Barentssekretariatet. Utvikling av faglig nettverk og formidling av gode eksempler gjennom seminarer, opplæring, ekskursjoner og komparative studier er noen av målene for prosjektet.

Fantepakk

Fantesang

Tekst og foto:
Grethe Rødskog Fodstad,
Kriminalomsorgsavdelingen

Fengende og såre rytmer i proff fremførelse møter publikum som er fra departement, regionadministrasjon, fengsler, skoleetat, justiskomiteé, LES, innsatte og andre i det vi forventningsfulle kommer inn i fengselets festsal til nok en forestilling med teatergruppa ved Oslo fengsel. I cirka et halvt år har teatergruppa arbeidet med forestillingen Fantepakk som en del av sin undervisning under soningen. De har videreutviklet tekst, sanger, tonesetting og opplegg og spiller sine roller med stor sikkerhet, humor, varme og krasshet.

Forestillingen viser noe av taternes rike kultur samtidig som den grove urett som mange fra denne minoritetsgruppen ble utsatt for i barne- og skolehjem kommer svært direkte frem. Så direkte at stykkets "skurk" er en snekker og hobbyskuespiller hentet fra instruktørens hjemlige nabolag. Dette skal de innsatte slippe. Stykket handler om taterne og samfunnets behandling av dem. Forbindelseslinjen over til andre grupper som er under oppsyn av myndighetene, for eksempel fengselsinnsatte og personalets behandling av dem med bruk av isolasjon, trekker instruktør, forfatter, skuespiller og lærer Elin Barth frem i sin hilsen til

publikum som er trykket i programmet. "I 2004 bruker vi også isolering som straff ved brudd på straffegjennomføringsloven § 40 d. ... Vi er mange som mener at loven virker mot sin hensikt. Vi ber derfor politikere og departement fjerne dette uverdige og gammeldagse tankegods en gang for alle. Det er en moralsk plikt å rope høyt om utilsiktet virkning som altfor ofte rammer de svakeste." I sin takktale etter klappsalvene fremhevet Bente Fredheim fra skoleetaten i Oslo

blant annet betydningen av kreative fag og av å gi like muligheter innenfor som utenfor. Hun ba de innsatte bruke evnene sine på det de har lært her inne. Direktør Are Høidal ved Oslo fengsel lovet å bruke § 40 d mindre og at allerede uken etter skulle han åpne en lukket avdeling i fengselet slik at de innsatte ved den avdelingen også fikk anledning til å komme ut i fellesskap. Ut av cella, få noe positivt å gjøre, flest mulig avdelinger skal være åpne, lød noen av hans løfter. ●

Straffegjennomføringsloven § 40 Reaksjon på brudd ved gjennomføring av fengselsstraff og strafferettslige særreaksjoner

Kriminalomsorgen kan illegge reaksjon etter denne bestemmelse dersom innsatte forsettlig eller uaktsomt har brutt regler for ro, orden og disiplin .....

Følgende reaksjoner kan anvendes.

- a) skriftlig irettesettelse
- b) tap av dagpenger i en bestemt periode
- c) tap av begunstigelse
- d) utelukkelse fra fritidsfellesskapet eller andre aktiviteter i fritiden for et tidsrom av inntil 20 dager for brudd som utmåles i samme reaksjonssak, eller
- e) tap av adgang til permisjon for et tidsrom av inntil fire måneder.

§ 40 er nærmere regulert i forskrift til loven og spesifisert i retningslinjer. Der heter det at hensikten med reaksjonssystemet er blant annet å sikre ro, orden og disiplin og å markere grensene for akseptabel opptreden under straffegjennomføringen, samt å forebygge uønsket atferd i fengsel og å forebygge ny kriminalitet. Om punkt d) spesielt heter det i retningslinjene at reaksjonen kan gjelde utelukkning fra en eller flere enkeltstående fritidsaktiviteter – herunder deltakelse i fellesskapsaktiviteter i fengselet som for eksempel tilstedeværelse i aktivitetsbygg – eller full utelukkning fra fritidsfellesskap ved at innsatte i fritiden utelukkes fra alle former for fellesskap med medinnsatte. Dersom fullstendig utelukkning fra fritidsfellesskap med medinnsatte anses uhenksom eller for inngripende, bør det vurderes å legge innskrenkning i fritidsfellesskapet. Utelukkning fra fritidsfellesskap innebærer ikke at innsatte automatisk skal ha individuell lufting, og innsatte skal gis vanlig adgang til kontakt med tilsatte.

25 år med gjestfrihet og samarbeid

19 engelske fengselsdirektører og friomsorgsledere deltok 16.-19 mai på fagseminar på KRUS

Av Terje Fredwall, KRUS

I høst var det 25 år siden Fengselsskolen for første gang reiste på ekskursjon til

England. Siden dette har over 2000 aspiranter fått møte både fengsler og friomsorgskontor i den sørvestlige delen av øyriket, og arrangementet

har nærmest blitt en institusjon i norsk kriminalomsorg - ikke minst på grunn av den tette kombinasjonen av fag og kultur som har vært gjennom-

gangstonen på turene.

I anledning dette 25-årsjubileet inviterte KRUS til fagseminar for norske og engelske toppledere.

35

17. mai: De engelske gjestene fikk også med seg et Oslo ikledd feststemning og strålende sol på nasjonaldagen. Her ser vi Harald Føsker sammen med, fra venstre, Simon Cartwright, Dave Clarke (delvis skjult), Steve Rodford, Mary Archer og David Lancaster på Slottsplassen under barnetoget i hovedstaden. Foto: Knut Andersen.

- Bakgrunnen for seminaret var først og fremst å gjengjelde 25 år med britisk gjestfrihet og samarbeid. Samtidig ser vi på dette som en god mulighet for nettverksbygging og gjensidig erfaringsutveksling. England er i ferd med å kopiere vår organisasjonsmodell gjennom en fusjon av fengsler og friomsorg. I Norge har vi kommet langt i denne omorganiseringen, og vi sitter igjen med både kompetanse og erfaringer som kan være nyttige for de prosessene som nå pågår i England, sier direktør Harald Føsker ved KRUS.

De 19 engelske gjestene fikk blant annet høre ekspedisjonssjef Kristin Bølgen Bronebakks refleksjoner omkring norsk kriminalomsorgs utfordringer. Assisterende direktør Agnes Inderhaug, Kriminalomsorgen region sørvest orienterte om straffegjennomføringsloven og regionaliseringen, prosjektleder Finn Grav redegjorde for det norske utviklingsprogrammet Sikkerhet i fengsel, før deltakerne på seminarets siste dag fikk et møte med fengsler og friomsorgskontor i Oslo-området.

- Et meget vellykket seminar, oppsummerer Harald Føsker de tre dagene. ●

Overføring av innsatte

Av førstekonsulent
Erling Fæste,
Kriminalomsorgsavdelingen

Den 1. juni 2004 var det i norske fengsler 2201 domsinnsatte (varetektsfengslede, sikringsdømte og bøtesonere ikke medregnet). Av de domsinnsatte hadde 291 utenlandsk statsborgerskap.

Nedenfor følger en kort oversikt over reglene om overføringen av utenlandske innsatte til sine hjemland og hva som i korte trekk skal til for å få til en slik overføring. Formålet med reglene om soningsoverføring er at domfelte personer skal få sone

og rehabiliteres i det landet de har sterkest tilknytning til.

Fullbyrding av norsk dom på fengselsstraff kan i dag overføres til utlandet etter:

1. Lov om fullbyrding av nordiske straffedommer av 15. november 1963.
2. Lov om overføring av domfelte av 20. juli 1991 som inkorporerer den europeiske overføringskonvensjonen. Ved kgl.res. 17. februar 1995 er det i tillegg fastsatt en utfyllende instruks om overføring av domfelte.
3. Avtaler med enkeltland om overføring. Pr. dags dato har vi bare avtale med Thailand, men vi har hatt enkelte ad hoc avtaler med andre enkeltland i forbindelse med norske borgere som er domfelte i utlandet.
4. Schengen avtalen artikkel 68.

Ettersom overføring etter lov om fullbyrding av nordiske straffedommer blir omtalt i egen sak nedenfor, skal vi i det følgende konsentrere oss om overføring etter den europeiske overføringskonvensjonen.

Land som er tilsluttet den europeiske overføringskonvensjonen er i hovedsak de europeiske land og land som USA, Canada, Australia med flere. En liste over land som har ratifisert overføringskonvensjonen finnes på <http://conventions.coe.int/>. Det foreligger ingen plikt for mottakerlandene til å ta imot domfelte, mottakerlandet må samtykke til overføringen i det enkelte tilfelle.

For at domfelte skal kunne overføres, må dommen være rettskraftig og domfelte må som utgangspunkt være

borger av landet. I tillegg er det et krav om at det må være minimum 6 måneders gjenstående soningstid når overføringsanmodningen mottas.

Domfelte må i utgangspunktet samtykke til overføringen, men kravet til samtykke kan fravikes dersom domfelte har et endelig utvisningsvedtak. Inntill 2001 har man vært avhengig av domfeltes samtykke for å få til en overføring etter den europeiske overføringskonvensjonen. Dette er nå endret slik at samtykke ikke er nødvendig dersom domfelte har endelig utvisningsvedtak eller har flyktet fra domsstaten. I praksis er det et problem at utvisningsvedtaket kommer så sent i soningen at man ikke rekker å fremme begjæring om soningsoverføring før domfelte skal prøveløslates. Departementet vil ta initiativ

Delegasjon av enkeltsaker etter lov om fullbyrding av nordiske

Av rådgiver Toril Juul,
Kriminalomsorgsavdelingen

Lov om fullbyrding av nordiske dommer på straff m.v. av 15. november 1963 (fullbyrdingsloven) er en fellesnordisk lov som regulerer fullbyrding av ulike straffarter på tvers av de nordiske lands landegrenser. Samarbeidet omfatter fullbyrding av bøtestraff og andre økonomiske krav, alminnelig og subsidiær frihetsstraff, straffegjennomføring i frihet og tilsyn med prøveløslatte. Loven er utarbeidet på grunnlag av fellesnordiske forhandlinger, og gjelder for samtlige nordiske land.

Forarbeidene til loven er: Innstil-

Alle regionene har nå fått opplæring. Fra Region vest deltok Åsta Fotland og Lisbeth Monsen som er flankert av Toril Juul og Halina Pawlak fra Kriminalomsorgsavdelingen som henholdsvis har organisert og stått for opplæringen

ling fra Straffelovrådet om nordiske dommer på straff m.v. av 1962, Ot.prp. nr. 13 (1962-63), Inst.O. XXI (1962-63), Ot.forh. (1963-64) s. 90-106 og Lt.forh. (1963-64) s. 2-14. I Ot.prp. nr. 49

(1992-93) behandles særlige spørsmål knyttet til innføringen av (den nå opphevede) samfunnstjenesten.

Utfyllende regler om det prak-

tiske samarbeidet mellom de nordiske land på området er gitt i forskrift om samarbeid med Danmark, Finland, Island og Sverige om fullbyrding av nordiske dommer på straff

til utlandet

ovenfor UDI med hensyn til å få en nærmere avklaring når det gjelder saksbehandlingstiden for utvisningsvedtakene. Om innsatte ønsker å overføres til sitt hjemland, har utvisningsspørsmålet ikke noe betydning for spørsmålet om soningsoverføring.

Av de 291 utenlandske innsatte vil det være mange som har en slik tilknytning til Norge at det ikke vil være grunnlag for å begjære dem overført til utlandet (jfr utlendingsloven § 29 og § 30). Videre vil det være mange som soner så korte dommer at det ikke vil være mulig å få til en overføring før domfelte skal prøveløslates. I tillegg er det mange land som ikke er tilknyttet overføringskonvensjonen og som dermed ikke har lovhjemmel for å fullbyrde norske straffedommer. Saksbehandlingstiden i over-

føringssakene er lang. Normal saksbehandlingstid fra begjæring om overføring fremmes til selve overføringen foretas, er normalt fra fire måneder til over ett år. Det er derfor viktig at domfelte tidlig i soningen gjøres oppmerksom på adgangen til å fullbyrde straffen i sitt hjemland og at anmodning om dette sendes departementet så tidlig som mulig etter at dommen er rettskraftig. Departementet sørger for oversettelse av dommen og andre sentrale dokumenter før de fremmer begjæring til vedkommende land. En overføring vil som hovedregel være betinget av at den mottakende stat ikke utmåler en fengselsstraff som ligger vesentlig under den straff som er utmålt i Norge. Ved en overføring er det mottakerlandets fullbyrdesregler som får anvendelse. ●

dommer på straff mv

m.v. av 3. desember 1963 nr. 1. I anledning ovennevnte regelverks ikrafttredelse den 1. januar 1964 kom forskrift om fullbyrding av nordiske dommer på straff m.v. av 12. desember 1963 nr. 1. Denne forskriften har karakter av å være et rundskriv og gir en kort oversikt over regelverket på området.

Etter opprettelsen av regionene i 2001 har Kriminalomsorgsavdelingen fortløpende vurdert ytterligere delegasjon av forvaltnings saker for å kunne ha større fokus på departementsoppgaver som budsjettarbeid, etatsledelse og rollen som sekretariat for politisk ledelse. Det tas nå sikte på å delegere ansvaret for

behandlingen av enkeltsaker som Kriminalomsorgens sentrale forvaltning i dag behandler etter fullbyrdingsloven til regionalt nivå i kriminalomsorgen. Saken har vært på høring og høringsinstansene har stilt seg positive til forslaget. Etter planen skal sakene delegeres ut så snart som mulig i inneværende år. Departementet utarbeider en detaljert veiledning for hvordan sakene behandles. Denne sendes regionene før deligeringen. I tillegg har Justisdepartementet gitt saksbehandlere på regionalt nivå opplæring i saksfeltet. Opplæringen gikk over to arbeidsdager og besto hovedsaklig i praktisk behandling av enkeltsaker på området og noe teori. ●

Revidert nasjonalbudsjett

Revidert nasjonalbudsjett for 2004 ble lagt frem for Stortinget 11. mai 2004. I St. prp. nr 63 (2003-2004) Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet medregnet folketrygden 2004 beskrives regjeringens endringsforslag under det enkelte departement.

På bakgrunn av avtalen mellom regjeringspartiene og Arbeiderpartiet styrkes kriminalomsorgen med 10 mill. kroner (jf. Innst.S.nr.250 (2003-2004)).

Når det gjelder Halden

fengsel opplyser Justisdepartementet at prosjektet vil bli gjennomgått på nytt med sikte på kostnadsreduksjon. Justisdepartementet vil komme tilbake til den videre fremdriften i forbindelse statsbudsjettet for 2005.

Molde fengsel er for tiden stengt, og departementet arbeider derfor aktivt med å etablere midlertidige fengselsplasser ved siviltjenesteadministrasjonen Hustad leir i Fræna kommune. Det legges opp til at plassene i Hustad leir kan tas i bruk i løpet av 2. halvår 2004.

Nytt om navn

Politisk ledelse

Trond Prytz er utnevnt til statssekretær i Justisdepartementet etter Jørn Holme. Prytz kommer fra stillingen som politimester i Nord-Trøndelag.

Kriminalomsorgsavdelingen

Underdirektør Stein Nilsen, Utviklingsseksjonen, leder i en periode Akershus friomsorgskontor. Seniorrådgiver Mie Eek-Larsen har forlatt sin stilling som inspektør ved Bastøy fengsel for å ivareta Stein Nilsens arbeid innen sikkerhetsfeltet ut året. Seniorrådgiver Peik Schwab, Utviklingsseksjonen, er tilbake etter vikariatet som leder av KITT. Rådgiver Tove-Kristin Flølo, Administrativ seksjon, er tilbake etter svangerskapspermisjon. Mari Kimsås er ansatt i vikariatet etter Geir Haugland.

Lokalt nivå

Marit Sundfør Haakensen er tilsatt som nestleder ved Rogaland friomsorgskontor. Berit Furøy forlater stillingen som leder av Buskerud friomsorgskontor. Anne Hauan er tilsatt som ny leder av Buskerud friomsorgskontor. Hun har i vel ett år ledet Vestfold friomsorgskontor. Halvard Stenseth forlater snart stillingen som leder av Hof fengsel.

I vår fagaktuelle serie bringer vi her en anmeldelse av boka

Jordnært og konkret om

*Når meningsløysa ropar
bak dei siste blånar
i di brannsvilde sjel,
då skal du stanse og lyde,
då skal du lyde vell!
Gjev du meningsløysa
mening
og formløysa form,
då har du tenkt ein tanke,
då har du stilt ein storm.*

(Ragnvald Skrede:
Bak dei siste blånar.)

38

Dette diktet av Ragnvald Skrede, selv en prøvet mann, dukket opp og inn i bevisstheten under lesingen av psykologene Torkil Berge og Arne Repås inspirerende bok "Den indre samtalen". Kanskje ikke så rart når språk og tenkning er sentrale tema og tenkning er sentrale tema og nyttige verktøy til innsikt og endring både hos filologen Skrede og i terapeutenes tekst. Felles er forestillingen om tanken som ordnende og integrerende kraft, som motgift mot kaos, som ankerfeste og ståsted.

Berge og Repål, begge spesialister i klinisk psykologi, har revidert, oppdatert og utvidet sin bok "Den indre samtalen", og gitt andreutgaven undertittelen "kognitiv terapi i praksis". Resultatet er en oversiktlig og spennende innføring i kognitiv teori og praksis. Språk og fremstillingsform gjør boken tilgjengelig for alle som arbeider med mennesker med psykiske plager, uten at deres innsats kan defineres som terapi i snever forstand. Slik økes og utvides bokens nytteverdi og anvendelighet.

La oss ta en titt på innholdet:

Boken starter med en generell introduksjon av viktige kjennetegn ved kognitive tilnærminger til psykiske lidelser. Kognisjon omtales som "menneskets kontinuerlige bearbeidelse av informasjon, for eksempel hvordan vi tenker på, forestiller oss eller minnes en bestemt hendelse". Gjennom indre samtaler gjør vi oss opp tanker, tolkninger og forestillinger, vi kommenterer og vurderer og ser for oss hva som kan komme til å skje fremover. Indre dialoger bygger på vår subjektive forståelse av det vi opplever og har opplevd tidligere, og de skjer ofte automatisk og uten at vi selv er fullt klar over hva som foregår. Er de automatiske, selvdrevne tankene av negativt slag kan de bidra til engstelighet, depresjon, desperasjon og forvirring med påfølgende uhensiktsmessig, tidvis destruktiv, atferd, og overdrevne følelsesmessige reaksjoner. En nedvurdering av seg selv, av egen verdi og mestringssevne hører gjerne med til slike negative indre tanke- og tenkningsprosesser.

Det er et mål i kognitiv terapi gjennom samarbeid og i en trygg relasjon, å "styrke klientens ferdighet til å identifisere ( ) selvd destruktive onde sirkler (bl a ved at) personen gjøres oppmerksom på virkningen av angstfremkallende, urimelig selvkritiske eller pessimistiske tankemønstre." Deretter drøfter terapeut og klient muligheten for alternative tenke- og handlemåter, ulike former for problemløsning, utprøving av nye, konstruktive ferdigheter og veier til mestring og selvstendighet.

Den kognitivt orienterte terapeuten har mange fremgangsmåter og teknikker til sin disposisjon. La oss nevne noen få:

Spørsmål til refleksjon og utvikling. Ikke veldig originalt, men nyttig når spørsmålene stimulerer til å granske seg selv, bredde sin selvforståelse og erkjennelse, og leder til mening og retning i tilværelsen. Ingen ringere enn Sokrates, født et halvt århundre fvt, står modell for denne spørrende og reflekterende praksis. Dialogen var for ham et hjelpemiddel til større erkjennelse og sammenheng i liv og lære. Endring av perspektiv, blikk for helheter og kognitivt sporskifte er mulige resultater.

Nedtegning av erfaringer er en ofte anvendt fremgangsmåte. Ved å registrere hva som utløste ulike reaksjoner, følelser og tanker og beskrive hvordan man tolket hendelsen og deretter handlet på grunnlag av tolkningen, gis åpning for innsikt i de reaksjonsmønstre man har innarbeidet. I neste omgang kan det reflekteres over hvorvidt det kan finnes andre måter å oppfatte det på som skjedde. På denne måten utfordres automatiserte responser og bidrar til endring, nyansering og økt bevissthet om at andre valg og reaksjonsmåter kan være eller bli tilgjengelige.

Empirisk uttesting. Såkalt eksponeringstrening innebærer at man går inn i situasjoner som oppleves som ubehagelige eller angstvekkende, og holder seg der til ubehaget kulminerer og avtar i varighet

og intensitet. Gjennom rollespill kan man trene på ulike roller og situasjoner og innøve nye ferdigheter som styrker følelsen av kontroll og mestring, også når klienten møter utfordringene i det virkelige livet.

For- og motargumenter, skalering. En anvendelig teknikk for å gjennomtenke positive og negative sider ved en sak, eksempelvis der ambivalensen og usikkerheten er fremtredende. Ved å vekte argumentene og gradere troverdigheten kan man oppnå et realistisk bilde av hvor stor risken er for at det man frykter vil inntreffe, eller motsatt: At sjansen for å oppnå noe godt og ønskelig i rimelig grad er til stede.

Ferdighetstrening og mestring. Mennesker som lever med sårbarhet og forhøyet sensitivitet overfor andre mennesker og situasjoner, kan reagere på en rigid og uhensiktsmessig måte, f eks ved å bli sint fordi de føler seg krenket og nedvurdert. Det kan føre til negative responser fra andre, som så forsterker en eventuell negativ grunnholdning til seg selv og verden omkring. Gjennom ferdighetstrening kan fastlåste reaksjonsmønstre endres, gi ny innsikt og erfaring og lette samspillet med andre. Noen ganger kan det være tilstrekkelig å bli kjent med sin sårbarhet og de hendelsene som utløser den, slik at man unngår å komme i en ubehagelig eller vanskelig stilling.

Den kognitive tilnærmingen har vært gjenstand for en god del forskning. Det er i seg selv

“Den indre samtalen”. Anmelder er Kåre E. Leiksett

kognitiv terapi

tillitvekkende at denne vitenskapelig baserte metoden granskes nøye, både i laboratoriet og gjennom kliniske studier. Sammenfatningsvis kan det slås fast at forskningen så langt viser at resultatene er lovende for en rekke forskjellige plager og tilstander. Effekten ved angstlidelser er særlig godt dokumentert og ved depressive tilstander synes resultatene minst like bra som ved medikamentell behandling. Ved personlighetsmessig forankrede problemer ser bredspektrede terapeutiske tilnærminger ut til å være mest virksomme. Felles kjennetegn er bl a et godt strukturert opplegg, et aktivt samarbeid, konkrete mål, relativt lang varighet og et teoretisk fundament som klientene forstår og deler. I tillegg kombineres terapien med andre tilgjengelige hjelpetilbud. Forfatterne konkluderer med at “den behandlingspessimisme som tidligere var knyttet til personlighetsforstyrrelser, er i ferd med å bli avløst av en langt mer optimistisk holdning – fordi en kan dokumentere at behandling hjelper”.

Kognitiv behandling av depressive tilstander og angstlidelser, individuelt og i gruppe, pluss terapi ved psykotiske tilstander blir utførlig beskrevet i egne kapitler. Det gjøres rede for årsaksforhold, opprettholdende mekanismer og kriterier og forutsetninger for fremgangsmåter i terapien. Forfatterne vektlegger den praktiske gjennomføringen av behandlingen, og gjensker kjente og krevende situasjoner gjennom bruk av en rekke illustrerende klienteksempler. “Den indre

samtalen” blir på denne måten en bruksbok i ordets beste betydning: Et sted for kunnskap og veiledning, for refleksjon og ettertanke og inspirasjon til faglig fordypning.

For dette tidsskriftets lesere vil kapitlet om kognitiv terapi ved personlighetsforstyrrelser, eller – om man vil – personlighetsmessig forankrede plager, kunne være av særlig interesse. Det vil alltid være betenkeligheter knyttet til diagnostisering av personlighetstrekk, men i møte med de som sterkest lider under fremmedfølelse, mindreverd og fortvilelse, vil smerten være så påtrengende at behovet for støtte og bistand i ulike former synes åpenbar og udiskutabel. Vi har alle i perioder og i varierende grad tendenser til følelsesmessig ustabilitet, fryktoshet, narcissisme eller egosentrisitet, minner forfatterne oss om. Det er riktig og viktig å holde fast i at det som måtte være av forskjeller mellom mennesker går på grad og omfang og på hvor stabile, rigide, fastlåste og uhensiktsmessige personlighetstrekkene og reaksjonene er.

Forfatterne refererer til sentrale teoretikere innen den kognitive tilnærmingen når de vektlegger følgende aspekter ved behandling av personlighetsforstyrrelser:

- Tradisjonell kognitiv terapi slik den anvendes ved depresjon og angst.
- Sosial ferdighetstrening.
- Relasjonen mellom klient og terapeut.

Det er helt avgjørende for motivasjon, utvikling og endring at

det relasjonelle aspektet varetas på en kvalitativt god måte. Respekt, menneskelighet og innlevelse er nødvendige forutsetninger for et bærekraftig forhold hvor mistro, frustrasjon og sinne kan være merkbart tilstede. Lykkelig den som da har en erfaren veileder og et trygt fagmiljø å ty til.

Sentralt i kognitiv terapi står “trening i ferdigheter som kan hjelpe klienten til å mestre sine livsproblemer og nå sine mål. ( ) Eksempler er ferdigheter knyttet til selvhevdelse, aggresjonskontroll, empati, kommunikasjon og konflikthåndtering.” Noen “ferdighetsområder” beskrives utførlig:

- Oppmerksomhetstrening.

Her rettes fokus mot det som skjer i øyeblikket, uten at klienten reagerer følelsesmessig eller handler på grunnlag av det. Ved å stille seg åpen for egne tanker og følelser, nøkternt observere hva som skjer og beskrive hva som foregår i hode og kropp, unngår man å handle på refleks og gammel vane. Ved utsettelse oppnår man større avstand, at følelsesstormen kulminerer og at flere valg blir tilgjengelig.

- Problemløsning. Klienter kan synes at problemene de står overfor kan være uoverstigelige og vanskelig å håndtere. Makteløsheten ligger på lur. Ved å starte med de enkle tingene, dele problemene opp i mindre biter og gå skrittvis frem, kan selvilliten øke og evnen til å se flere veier ut av uføret styrkes.

- Følelsesbevissthet og følelsesregulering handler bl a om å identifisere og navngi egne

følelser, lære seg til å observere dem og forstå hvilke funksjoner de tjener og hvilke behov de tilfredsstiller. Ved en systematisk styrking av klientens egenempati oppnår man større distanse og frihet til å handle i tråd med egne behov. Ved å registrere hvilke følelser som faktisk oppstår i en gitt situasjon kan også kjerneantakelser (skjemaer, grunnantakelser) bli utfordret og gjennomarbeidet.

- Mestringsperspektivet : Det er et mål å bistå til endring av rigide reaksjonsmønstre. Derved gis det åpning for å hanskens med situasjoner på en måte som gir ny erfaring og innsikt, og som i neste omgang kan føre til konstruktive samspill med andre mennesker. Et mindre omfattende, men like viktig mål kan det være å bli bevisst på hva som virker sårende og krenkende, for så å unngå å havne i for krevende og utfordrende situasjoner.

“Den indre samtalen” er, som allerede nevnt, etter vår oppfatning nyttig og anvendelig for alle som arbeider med mennesker i endrings- og utviklingsprosesser, individuelt, i grupper eller institusjoner. Den gir en ryddig og nyansert innføring i kognitiv teori, og beskriver nøkternt og realistisk hvilke utfordringer man kan møte underveis og hvordan de kan håndteres på en måte som styrker endringsprosessen. Kjøp og les!

Torkil Berge/Arne Repål:

Den indre samtalen. Kognitiv terapi i praksis.

Gyldendal Akademisk ●

Friomsorgsleder Berit Furøy takker for seg

Hun ble hedret med festmiddag under fagseminar for enhetene i Region sør. Her ble blant annet hennes bidrag innen utviklingen av friomsorgen, hennes aktive lojalitet og naturlige væremåte trukket frem.

Tekst: Fungerende friomsorgsleder Aud Gunnestad, Buskerud og Grethe R. Fodstad, KSF, Foto: Anita Jensrud, Horten fengsel

Berit Furøy var under middagen omkranset av nåværende og tidligere kolleger fra friomsorg og fengsel samt nåværende ansatte i friomsorgen i Buskerud. De sistnevnte var for anledningen iført bunad for å hedre sin avgående sjef.

Gjester som var spesielt invitert var Kåre Leiksett, pensjonert avdelingsdirektør og mangeårig leder av Friomsorgsseksjonen i Kriminalomsorgsavdelingen i Justisdepartementet, underdirektør Torgeir Heimli, KOA/JD, som samarbeidet med Berit i omorganiseringsprosjektet, nåværende ekspedisjonssjef Kristin Bølgren Bronebakk, KOA/JD, friomsorgsledene Håkon Sandåker fra Nordland, Lars Høines, fra Sør-Trøndelag og Willy Giil, Sogn og Fjordane og nær kollega og venn, Signe Bruleite, tidligere leder av friomsorgen i Vestfold, senere i departementet og ved KITT og nå i Region sørvest.

Det var mange taler med lovord om Berit Furøy. Hun blir svært velfortjent ansett som "en institusjon i institusjonen" og hennes deltagelse i ulike utvalg ble spesielt fremhevet, vi nevner spesielt friomsorgsutvalget og omorganiseringsprosjektet. I alle sammenhenger hadde hun sterke meninger og fikk sitt syn fram på en klar og tydelig måte, eller "Aktiv lojalitet", som Kåre Leiksett formulerer det og mente hennes evne til både å si sin mening og til å stå last og brast med beslutningene når de er tatt.

Kriminalomsorgens festtale ble

framført av Kåre Leiksett som har fulgt Berit i alle år. Talelisten var lang og gaveoverrekkelsene mange. Fellesgave fra stat, kriminalomsorg, kollegaer i fengsel og friomsorg og NFF var gavekort til innkjøp av sykkel. Kriminalomsorgen tenker sikkerhet og en sykkelhjelm ble også overrakt. De ansatte på Buskerud friomsorgskontor overrakte en kurv med ulikt innhold, blant annet et album med bilder og avisutklipp fra hennes tid i kriminalomsorgen. Sogar en tobakks-pung sydd med kriminalomsorgens emblem. I kurven lå også utstyr til ulike aktiviteter i pensjonisttilværelsen, blant annet badeutstyr. Aktivitetskalendarer, ringekort, kompass og adgangskort til alle sosiale samvær i regi av kontoret. Dette for å gjøre det vanskelig for Berit å ikke opprettholde kontakten med tidligere kollegaer. Berit er i målgruppen for fortjenestemedalje, men det er ikke i hennes interesse. Det lå derimot ved en fortjenestemedalje i gull fra hennes ansatte laget for anledningen.

Berit Furøy begynte i ungdomsfengselet på Berg i 1973 under ledelse av Kåre Bødal. Men allerede i 1976 begynte hun i vernelaget i Buskerud, fra 1979 ble hun kontorsjef, dvs leder av fylkesenheten. - Hun har med andre ord vært leder i 25 år i en etat som på mange måter har hatt et ambivalent forhold til ledelse og ledere, som Leiksett formulerte det. Første januar 1980 ble vernelagene statlige under navnet kriminalomsorg i frihet. Allerede før statsovertakelsen var hun opptatt av hvordan man kunne synliggjøre ansvar og oppgaver overfor samarbeidspartene og strafferettskonferansene ble utviklet. ●

Kåre Leiksett holder festtalen, Berit Furøy ved hans ene side, Per Nielsen, Region sør på Berits andre side, Signe Bruleite, nå Region sørvest, ved den andre siden av Kåre, deretter direktør Bjørn Krogsrud ved regionen med ekspedisjonssjef Kristin Bølgren Bronebakk ved sin side, så følger Torgeir Heimli, JD og Siv Hvidsten, Region sør (med ryggen til). Kåre Leiksett har kjent Berit Furøy fra 1960. Den gang, før de var ferdige sosionomer, var hun på plass på Kittilsrud behandlingshjem og han på Bleiker, begge med nære forbindelser til Nic Waals Institutt.

Direktør Bjørn Krogsrud, Region sør får varm takk av Berit for pene ord.

Tre gode kolleger og venner av Berit som alle har vært og er sentrale innen friomsorgen, fra venstre Lars Høines, Willy Giil og Håkon Sandåker

Fengselslederne samlet med full kontroll, vi ser blant andre Alnæs fra Bastøy, Knudsen fra Skien og Nilsen fra Sandefjord